

Driemaandelijks tijdschrift
veertiende jaargang nummer 1
maart 1991

Orgelkunst

ORGELKUNST

XIVde jaargang nummer 1 — maart 1991

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de
v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de orgelkunst.
ISSN 0776-9350

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Dr. Bernard Huys, Prof. Dr.
Ewald Kooiman (NI), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald
Vogel (D.).

Medewerkers

J. Braekmans, W. Callaert, P. Cré. J. De Bie, B. de Leersnyder (F),
R. Deleersnyder, G. De Swerts, J. D'Hont, J. Eeckeloo, F. Geysen,
E. Goedleven, E. Hallein, P. Hardouin (F), K. Hoek (NI), G. Hoor-
naert, F. Jaspers (NI), J. Keppel (NI), Y. Knockaert, A. Kurris (NI),
M. Lemmens, D. Liévois, J. Meersmans, G. Moens-Haenen, Dr. G.
Peeters, R. Plovie, P. Raspé, E. Saveniers, R. Schroyens, G. Spiessens,
K. Stout (U.S.A.), F. Van Bree, K. van de Linde, J. Van Landeghem,
M. Verstegen, G. Willems, T. Waegeman.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen.

Abonnement

België : 400 BF.

Nederland : 28,— FL.

Andere landen : 500 BF.

Steunabonnement : 1.000 BF.

— postrekeningnummer : 000-1587551-49
t.n. «Orgelkunst», Beiaardlaan 1, 1850 Grimbergen

— In Nederland : Rekeningnummer 85.89.45.010 van «Orgelkunst»
Grimbergen.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs
verantwoordelijk.

Overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijk ver-
kregen toestemming van de redaktieraad.

Inhoud

	blz.
Het Jacobus Verbuecken-orgel te Pulle <i>J. Braekmans</i> <i>A. Fauconnier</i>	3
Brieven van M. Dupré aan F. Peeters <i>G. Peeters</i>	22
« Urbi et Gorbi » <i>J. Van Landeghem</i>	35
Werklijst van Pieter van Peteghem <i>P. Roose</i>	37
Mededelingen	44
Agenda	47
Orgeltijdschriften	48

Het Jacobus Verbeucken-orgel te Pulle

J. Braekmans
A. Fauconnier

DEEL II

Detailbeschrijving van de restauratiewerken en van de origineel bewaard gebleven elementen.

De orgelkast

is een integraal eiken viervoetskast met centrale toren en twee zijtorens, opgesteld in de balustrade, en met klaviatuur in de rugwand.

Op de voorzijde van de kasvoet bevindt zich een groot eiken medaillon met half verheven beeldhouwwerk, een musicerende St-Caecilia voorstellend.

Boven de frontpijpen werden lambrekijnen aangebracht, voorzien van kwastjes.

Op de middentoren prijkt een lier met vergulde houten snaren; op de zijtorens staan vlampotten.

De ornamentiek van het prospect bestaat uit bloemslingers waarvan de bloemknoppen werden verguld, een engelenkop onder de middentoren en twee consoles met loofwerk onder de zijtorens.

De eiken wangen links en rechts tegen de zijwand van de bovenkas werden vermoedelijk in 1849 aangebracht.

In de stijlen van de rugwand bevinden zich ijzeren beugels waaraan eertijds de loopplank werd bevestigd.

Naast de klaviatuuropening bleven tussen de registerstokken inktafdrukken van de oude registernamen in het hout bewaard.

Met behulp van infrarood-fotografie werden aldus de oorspronkelijke registerbenamingen teruggevonden.

Afmetingen van de kasvoet : 1,46 m x 0,94 m.

Diepte van de voet (binnenmaat) 0,85 m.

Windvoorziening

De originele eiken windkanalen bleven bij de restauratie behouden en werden waar nodig aangevuld.

Afmetingen : 146 mm. x 116 mm. (buitenmaat), wanddikte : 13 mm.

Er werd een nieuwe eiken magazijnbalg gemaakt van 1,40 m x 0,80 m., bestaande uit een magazijn en één inslaande en één uit-slaande plooi.

Aan de balg werd een nieuwe ventilator aangesloten door middel van een windregeling met rolgordijn en een flexibele flenskoppe-
ling.

Windlevering van de ventilator (aan de uitgang) : 8 m³/min.

Winddruk 120 mm. WK; 2800 T/min.

De keuze van een magazijnbalg vergt enige verklaring vanuit de overweging dat de weder-invoering van een windlevering met spaanbalgen stylistisch korrekter zou zijn.

Om diverse redenen werd echter van deze keuze afgezien :

1. De aanleg van spaanbalgen blijkt tot grotere uitgaven aan-
leiding te geven en levert bij het courante gebruik van een
electro-ventilator geen enkel merkbaar kwaliteitsverschil inzake
orgelwind op, in vergelijking met een magazijnbalg.
2. De beperkte middelen van de subsidiërende overheid laten geen
ruimte voor uitgaven aan werken die enkel nut zouden hebben
vanuit principiëel oogpunt.
3. Het is weinig waarschijnlijk dat een handpompbediening van
spaanbalgen, die uiteindelijk wel de meest oorspronkelijke
windvoorziening zou betekenen, te Pulle veelvuldig zou worden
gebruikt.
Hogere uitgaven aan de windvoorziening hebben pas zin als
daar tegenover kan staan een betekenisvol en frequent gebruik.
4. Spaanbalgen zijn bovendien vlugger onderhevig aan slijtage
van het leder : dat leert ons de geschiedenis van tientallen oude
orgels. De vraag kan gesteld worden of het verstandig is een
kerkbestuur op kortere termijn dan het redelijkerwijs mag
verwachten, op te zadelen met niet geringe kosten van her-
beledering van de balgen.

Om die redenen is een wederinvoering van spaanbalgen te Pulle
in de konkrete omstandigheden aldaar niet opportuun geacht.

Windlade

De integraal eiken sleeplade werd bij de restauratie op het
oorspronkelijk aantal cancellen teruggebracht en heeft volgende
afmetingen : 1,79 m. x 0,664 m.

Bovenaan is de lade gesponseld, onderaan werd ze afgeplakt met
stevig wit papier.

De kaders zijn met mussenstaartverbinding ineengelijmd; door de
verbinding werd een eiken stift gedreven.

Op dezelfde wijze werden twee scheien tot in de kaders ingewerkt.

Boven deze scheien werd een zaagsnede van 3 mm. gemaakt over
de totale breedte van de tafel.

De tafel is volledig met leder belegd.

Pijpstokken

— gespijkerd met handgesmede nagels.

— op regelmatige afstand vastgezet met grote houten schroeven
met vierkante kop.

Om een voldoende dichting te bekomen, rekening houdend
met de aanwezigheid van een warme luchtverwarming in de
kerk, werden waar nodig messing schroeven bijgeplaatst.

— onderaan werden van in origine dwarse heksingen tussen de
boringen aangebracht.

— brede stokken werden bovenaan van in origine voorzien van
een dwarse inzaging.

Slepen

— als glijmiddel werd harde zeep gebruikt.

— worden gestopt door middel van vierkante metalen pennen die
in een uitsparing van de sleep passen en in de tafel werden
geslagen.

— op het uiteinde der slepen staan vierkante metalen plaatjes
waarin ijzeren trekstangen met rond uiteinde grijpen.

Dammen

— bevestigd in de tafel met eiken conische stiften.

Cancellen

— conisch van vorm, naar achter toe verdiepend.

— hoogte vooraan : (frontzijde) 44 mm., achteraan : 70 mm.

Ventielkas

— tegen de onderzijde van de lade gelijmd, voorzien van drie
voorslagen met trekkoord.

— ventielen achteraan ingelijmd met doorlopende lederstrook.

— veren, ogen en schalmdraden in messingdraad.

— schalmstokjes in wilgehout lopen door pulpeten in doorlopende
lederstrook.

Afmetingen in detail

— dikte pijpstok : 20 mm.

— dikte sleep : 9 mm.

— binnenmaat ventielkast : hoogte : 81 mm.; diepte : 236 mm.

— kleppen : hoogte : 15 mm., lengte : 200 mm., lengte recht
gedeelte : 140 mm.

- verenkam : 22 mm. x 15 mm.; ligt op 94 mm. van de voorzijde van de ventielkast.
- geleidingsstiften in messing : diam. 2 mm.
- schalmstokjes : diameter 6 à 8 mm.; lengte 36 mm.

	Cancelbreedte	Breedte der kleppen
C	17	27
F	16	26,8
c	14	26
f	13	24,5
c'	13	24
f'	12,3	23,2
c''	11,4	23
f''	10,4	21,5
c'''	10,4	19,4

Langs weerszijden van de lade bevindt zich een eiken rib waarin bovenaan een gleuf werd aangebracht : hierin ligt een lange metalen as (vooraan voorzien van een oog) als draaipunt voor de terkhamen van de slepen. Diameter van de as : 10 mm.

Klaviatuur

Bij de restauratie werd een volledig nieuw klavier gemaakt, naar het model van het Verbuecken-orgel te Engsbergen.

Toetslatten en kaderwerk in eik.

Boventoetsen in ebben met ingelegde beenstrook.

Ondertoetsen belegd met buxusbeleg.

Frontons der ondertoetsen in eik, met dubbele halronde uitsparing die beschilderd werd met temperaverf, kleur : steenrood.

Tessituur C-D tot c''' of 48 toetsen.

De originele eiken steunribben onder de klaviatuur bleven bewaard : zij vormen een kaderwerk (dat ondersteund wordt met een schuin lopend latwerk) waarop de bakstukken rusten.

De klaviatuurregel ligt op 0,822 mm. boven de vloer.

Totale breedte van de klaviatuur : 790 mm.

Traktuur

Toetstraktuur

Origineel eiken wellenbord bleef behouden, evenals zoveel als mogelijk de eiken wellen, dokken en armpjes.

In de wellen werden nieuwe messingstiften geplaatst waar nodig van een iets dikkere diameter om kleppen tegen te gaan.

Het wellenbord is geplaatst tegen de binnenzijde van de rugwand van de kasvoet, de wellen binnenwaarts gericht.

Dikte wellenbord : 15 mm.

Dokken : 18 x 25 mm., ingelijmd met ronde pen.

Wellen : vierkant van vorm, 18 mm., met gebroken hoeken (breedvlak 4 mm.).

Op de wellen werden originele tooninscripties gevonden in rode inkt.

Armpjes : lengte : 68 mm.; breedte : 15-9 mm.; dikte 7-3 mm.

Abstracten in cederhout, naar onder toe verbreedend met ingeboorde messingdraad, voorzien van een horizontaal liggend oog.

De traktuur is regelbaar ter hoogte van de klaviatuur door middel van dikke hardleren moeren die draaien op de messingdraad die door de toetslatten loopt en onderaan in het hout is ingeslagen. Tussen de messing-ogen en de moeren ligt een viltringetje.

Registertraktuur

Eiken achthoekige registerwalsen met gesmede ijzeren armen.

Vierkante eiken registerstokken. Registerknoppen gedraaid in fruit hout en donker bijgekleurd.

De knoppen worden gemonteerd op de stokken met een inliggende pen waardoor een conische houten stift wordt gedreven.

Pijpwerk

Alle pijpwerk is gemaakt in metaal met hoog loodgehalte.

Chemische analyse van het oude metaal gaf volgende resultaten : Sn : 4,5%, Sb : 0,055%, Pb : rest.

Corpus, voet en baarden uit hetzelfde metaal gemaakt. De kernen zijn eveneens in een legering met hoog loodgehalte.

Typische kenmerken

- kenmerkende vormgeving van de mond bij labiaalpijpen : bovenlabium in gotische boogvorm aangedrukt; onderlabium licht rond ingecirkeld aan de binnenzijde en aangedrukt.
- ruwe schaaftrepen op de buitenzijde van corpus en voet.
- beschildering met rode bolus langs alle soldeernaden, en op de volledige buitenzijde van de baarden.
- scherpe kernfaas : ongeveer 30.
- oorspronkelijke intonatie van Prestantkoren en Fluiten vrijwel zonder kernprikken. Bij het overige pijpwerk werden hier en daar kleine prikjes vastgesteld.
- sporadisch werden incirkelingen op de binnenwand der corpora aangetroffen, vnl. bij grotere gedekten.
- vrij spitse voettoppen.

- voetslengte : 205 mm. bij groter pijpwerk, 185 mm. bij kleiner pijpwerk; bij Cornet : 165 mm.
- grootste gedekten met verschuifbare hoed, overgaand in dichtgesoldeerde roergedekten of pijpen in flesvorm. (zie detailbeschrijving).
- alle pijpwerk is op voet en corpus gesigneerd met een tooninscriptie.

c | cis | d | dis | e | f | fis | g | gis | a | ais | b
 C | C | D | E | F | G | A | B | C | D | E | F | G | A | B | C

Opstelling op de lade : (gezien vanaf de rugwand)

c' c H A G F Dis C D E Fis Gis B cis' c'''

Het is nuttig er op te wijzen dat deze lade-indeling bij Verbuecken een vast gegeven schijnt te zijn voor 4 voetswerken. Ook het orgel te Engsbbergen dat tussen 1752-1754, dus 25 jaar later dan dit te Pulle, werd gemaakt, kent een gelijkaardige indeling op de lade van het Rugwerk.

Deze lade-indeling moet uit de Penceler-traditie zijn overgenomen en was in de Brabantse regio op het einde van de 17de eeuw een veel voorkomende structuur.

De Goltfuss-school (die trouwens nog meerdere kenmerken met Penceler gemeen heeft) kent eveneens dergelijke lade-indeling. Uitgaande van de frontstructuur in het Rugwerk van het Jan Dekens-orgel in de Tiense Sint-Germanuskerk (1677) was ook hier een gelijkaardige lade-indeling voorzien, zoals deze eveneens werd aangetroffen in het Peter Goltfuss-orgel te Longueville.

Volgens de originele gegevens en de oorspronkelijke ladebezetting kon de dispositie als volgt gerekonstrueerd worden :

Cornet IV
 Prestant 4v
 Bourdon 8v
 Fluyt 4v
 Octave 2v
 Nazard 3v (bas en superius)
 Tierce superius
 Sifflet 1v (bas en superius)
 Sexquialter II (bas en superius)
 Mixtuur II
 Cimbale II
 Trompet 8v (bas en superius)

Nachtegael

Tessituur : C-D tot c''' of 48 toetsen

Het valt op dat deze dispositie nog alle kenmerken vertoont van de bouwtrant van Christianus Penceler en dus nog fors gebonden is aan het klankconcept van het einde van de 17de en de overgang naar de 18de eeuw.

De typische Penceler-elementen Tierce superius en Sifflet 1v (bas en sup) tonen op dat ogenblik nog een sterke traditiegebondenheid. Bij de grotere vernieuwers zoals een J. B. Forceville was de 1-voet, die in zijn 17de eeuwse disposities veelvuldig voorkomt, volledig verdwenen en kende de Tierce reeds volop een volledige uitbouw in de zin van het klassieke 18de eeuwse dispositiepatroon, met daaraan vanzelfsprekend een andere functie verbonden.

Het orgel van Pulle mag dan ook door zijn archaisch dispositiepatroon eerder beschouwd worden als een volgzaam representant van de zuivere Penceler-stijl, dan als vertegenwoordiger van de echte Verbuecken-stijl zoals wij die kennen in het orgel van Engsbbergen.

Zelfs de 4-korige Cornet, met een 4-voetskoor in roerfluitmensuur wijst terug naar de oudere traditie van Penceler.

Om een inzicht te geven omtrent de karakteristieken en het eigen klankconcept van het orgel worden hierna enige technische bijzonderheden betreffende de verschillende registers alsmede een beknopt overzicht van de mensuuroptname weergegeven.

Cornet IV

Samenstelling : 4v, 2 2/3v, 2v, 1 3/5v.

Opgesteld op één chromatische lade, die zich tegen de stijlen van het prospect bevindt op 0,50 m. boven de pijpstock van de windlade.

Totale lengte van de lade : 89 mm.

Tessituur : cis' tot c'''.

Conducten genummerd van 25 t.e.m. 48.

Diameter conducten : 25 t.e.m. 36 : 18 mm.

37 t.e.m. 48 : 16 mm.

4-voetskoor : dichtgesoldeerde roergedekten.

Overige koren : open pijpwerk.

		Schets cornetlade				
		D	LB	O	dR	IR
1ste koor :	cis'	27,2	20	7,2	12,3	8,2
	c''	19,4	13,2	4,8	8,7	4,1
	c'''	14,7	10,3	3,5	6,4	1,6
2de koor :	cis'	25,2	20,4	5,2		
	c''	17,2	12,1	3,2		
	c'''	10,6	8,0	2,0		

3de koor :

cis'	21,8	15	4,5
c''	14,3	10,2	3,2
c'''	9,7	7,6	2,1

4de koor :

cis'	18,0	13,6	4,0
c''	12,4	9,3	2,6
c'''	8,4	6,0	1,6

Prestant 4v

18 pijpen in het prospect : van C-d tot en met fis vanaf g op de lade.

Van g tot en met c' met zijbaarden; vanaf cis' zonder baarden.

Alle pijpwerk op de lade wordt met de stemhoorn gestemd.

g	34,2	26,0	7,3
c'	27,5	21,2	5,6
c''	17,0	13,0	4,0
c'''	10,7	7,9	2,5

Prospect :

In totaal 29 pijpen; waarvan 18 sprekend.

De sprekende pijpen zijn doorgaans origineel van baarden voorzien.

Pijpwerk eveneens gemaakt in metaal met hoog loodgehalte, belegd met tinfoelie, ook de labia.

Pijpwerk met overlengte : in de rug voorzien van één enkele ovale uitsnijding, ten behoeve van de steminrichting.

Steminrichting : korte stemlap, op 1/2 breedte van de labium-breedte.

Vormgeving der pijpen : centrale pijp in de drie torens met halfronde, opgeworpen labia. Overige pijpen met aan de binnenkant van de pijpwand ingecirkelde gotische labiumvorm en vervolgens aan de buitenzijde ingedrukt.

Opstelling : (gezien vanuit de kerk)

x x Fis x x   Gis E D C Dis F A   dis x G x d
x x x x x B   H c cis e f fis

Bourdon 8v

8 grootste pijpen in eik : C-D tot Gis, opgesteld onmiddellijk achter de middentoren.

Konstruktie : kern bestaat uit massieve eiken blok met uitgestoken luchtkanaal naar de kernspleet. De kern is met eiken stiften in de corpuswand vastgezet.

Ronde gedraaide voet in het blok ingelijmd.

Eiken zijbaarden, lichtjes binnenwaarts gericht.

Baarden lopen tot over de voorslagen.

De voorslagen zijn op de zijkant en onderaan afgeschuind.

	buitenmaat	LB	O
C :	102 x 126	80	30,5
F :	83 x 107	60,5	22,0
Gis :	75 x 90	55,0	20,0

Metalen pijpwerk : gedekt met verschuifbare hoed, volledig met zijbaarden.

	D	LB	O	hH
A :	78	59,5	19,6	72,7
c :	71,6	55,3	19,6	70,0
c' :	44,0	32,8	9,8	43,0
c'' :	26,5	20,0	6,8	27,2
c''' :	18,7	13,3	4,3	17,0

Fluyt 4v

Vormgeving : C-D tot g' : gedekt met verschuifbare hoed.

gis' tot c''' : flesvorm.

Zijbaarden van C tot f'', vanaf fis'' zonder baarden.

	D	LB	O	hH	IR	dR
C	71,0	53,6	18,2	70,0		
c	43,6	32,0	11,0	42,0		
c'	26,5	19,8	7,2	27,0		
g'	21,4	15,0	4,9	21,8		
gis'	19,5	13,5	5,6	—	67,0	11,5
c''	15,8	11,5	4,7	—	45,0	9,0
c'''	10,6	7,1	2,7	—	27,0	6,7

Octave 2v

Volledig nieuw gemaakt.

Alle pijpwerk met de stemhoorn te stemmen.

Zijbaarden tot en met c, vanaf cis zonder baarden.

Uit de detailstudie van de metingen van bestaande Prestant- en Mixtuurpijpen is gebleken dat aan het pijpwerk met Prestant-karakter éénzelfde metingpatroon ten grondslag lag. Inpassing van pijpwerk in origineel gebleven roostergaten heeft deze vaststelling bevestigd. In die zin is ter rekonstruktie van de Octave 2v uitgegaan van de meting van de Prestant 4v.

Het aldus verkregen pijpwerk paste perfect op de enge beschikbare ruimte van het rooster en in de weinige nog origineel gebleven roosterboringen.

Ten aanzien van de makelij van het nieuwe pijpwerk werd de

geheel eigen vervaardigingstechniek van Verbuecken strikt aangehouden. Ten bewijze dat men met die strikt ambachtelijke vervaardiging van het pijpwerk, die toelaat zich intenser en met grotere nauwgezetheid in de eigen stijl van een bepaalde orgelmaker in te leven, veel verder komt in het herstellen van de door transformatie verbroken homogeniteit, en tenslotte in het completeren en terug tot leven wekken van het oude klankbeeld, is rigoureuus ingespeeld op de oude Verbuecken-faktuur : met name in het bijzonder de soldeertechniek met de typische boluslijmbeschildering, de mond- en kernvorming, de voetopening, het te gebruiken metaal wat legering en bewerkingmethode betreft, etc. In dit kader is dan ook doelbewust de boluslijmbeschildering na het solderen, net zoals bij de authentieke Verbuecken-pijpen, niet afgewassen.

Nazard 3v bas en superius

Van C tot c' : gedekt met verschuifbare hoed.

Vanaf cis' : flesvorm.

Zijbaarden van C tot b'; vanaf h' zonder baarden.

	D	LB	O	hH	dR	IR
C	53,1	39,4	14,5	54,4		
c	32,8	24,1	8,1	38,7		
c'	21,2	15,0	5,5	22,4		
cis'	18,7	13,2	6,3	—	11,0	65,0
c''	13,0	9,7	4,3	—	7,3	31,0
c'''	9,3	7,0	2,8	—	4,6	10,0

Het mensuurverloop van het bewaard gebleven Verbuecken-pijpwerk vertoonde een quasi identiek verloop met de mensuur van Fluyt 4v, zodat de nieuwe aanvulling vanaf fis''' tot c''' op grond van die gegevens voor de hand lag. Hierbij werd dezelfde uitvoeringswijze als beschreven bij Octave 2v gevolgd.

Tierce superius

Beginnend op cis', volledig open pijpwerk.

	D	LB	O
cis'	nieuw		
c''	12,2	8,6	2,6
c'''	nieuw		

Het weinige resterende Verbuecken-pijpwerk vertoonde een gelijkaardig mensuurverloop als het bestaande tertskoor van de Cornet. Zo kon vrij gemakkelijk tot vervollediging van het gehele discantregister overgegaan worden.

Sifflet 1v

Alle pijpwerk zonder zijbaarden : volledig met de stemhoorn te stemmen.

	D	LB	O
C	37,0	27,5	8,2
c	22,6	15,7	4,4
c'	14,4	10,6	3,2
c''	9,3	6,4	1,9
c'''	nieuw		

Van dit register bleven belangrijke partijen bewaard, die toelieten om met vrij grote zekerheid tot completering over te gaan. De mensuren van de bewaard gebleven pijpen, waaronder de volledige baskant, toonden aan dat een duidelijke parallel kan getrokken worden met de mensurering van de open fluitkoren van de Cornet. Ook hier kon de rekonstruktie van pijpwerk in de discant geen probleem vormen.

Sexquialter II

Volledig nieuw; alle pijpwerk met de stemhoorn te stemmen.

Voor de rekonstruktie van dit register werd een vergelijking gemaakt met het Verbuecken-orgel te Engsbbergen, waar uit vele nog originele roosterboringen blijkt dat, overeenkomstig de ook daar aanwezige indeling in bas en discant, de Sexquialtersamenstelling als volgt moet worden gebouwd :

C	cis'
1 1/3'	2 2/3'
4/5'	1 3/5'

Het mensuur verloop bleek identiek te zijn als dit van Mixtuur en Prestanten.

Toepassing van deze gegevens te Pulle bleek een perfect passend resultaat op te leveren in het totale mensuurbeeld.

Mixtuur II

Cimbal II

Als basis voor de aanvulling van deze registers werden plaatbreedtes opgemeten van oud pijpwerk dat in de roosters werd ingepast.

Deze basisgegevens voor de samenstelling van de mensuurschaal worden hieronder opgegeven.

c :	53,0mm
g :	38,8mm
c' :	32,0mm
g' :	24,8mm
c'' :	20,7mm

Vergelijking met de mensuurgegevens van de andere Prestantkoren bevestigt dat vrijwel voor alle registers met Prestantkarakter, tot in de Mixtuur toe, van één enkele basismensuur werd uitgegaan.

De preciese rekonstruktie kon probleemloos worden uitgevoerd. Aan de hand van de (grotendeels) aanwezige roosterboringen kon de oorspronkelijke samenstelling van Mixtuur en Cimbal worden afgeleid :

C	cis	cis'	cis''
1'	1 1/3'	2 2/3'	4'
2/3'	1'	2'	2 2/3'
1/2'	2/3'	1 1/3'	2'
1/3'	1/2'	1'	1 1/3'

In aansluiting met deze gegevens leek het gewenst een vergelijking te maken met het goed behouden gebleven Verbueckenorgel te Engsbbergen. Een onderzoek van dit orgel werd door ondergetekenden in 1987 verricht vóór dat een restauratie aldaar werd uitgevoerd. Het leverde voor het Groot Orgel volgende Mixtuur 3 st.-samenstelling op :

C	cis	cis'	cis''
1'	1 1/3'	2 2/3'	4'
2/3'	1'	2'	2 2/3'
1/2'	2/3'	1 1/3'	2'

(pijpwerk volledig bestaande).

Op grond van de originele roosterboringen werd van de Cimbal 2 st. waaruit het oorspronkelijke pijpwerk in de loop der tijden verdwenen was, door middel van inpassing van Mixtuurpijpen een proeve van rekonstruktie gemaakt. Dit leverde volgende samenstelling op :

C	cis	cis'	cis''
1/2'	2/3'	1 1/3'	(2')
1/3'	1/2'	1'	(1 1/3')

(de gegevens op cis'' met hoge graad van waarschijnlijkheid).

Wat de Mixtuur 3 st. van het Rugwerk betreft, werd volgende samenstelling genoteerd :

C	cis	cis'	cis''
2/3'	1'	2'	2 2/3'
1/2'	2/3'	1 1/3'	2'
1/3'	1/2'	1'	1 1/3'

Uit deze vaststellingen mogen alvast enkele belangrijke konklusies getrokken worden :

1. In het werk van J. Verbuecken blijkt van de vroegere tot de latere werken een konstant samenstellingspatroon te bestaan voor de Mixturen, zowel voor wat de repetitietonen als de koorsamenstelling betreft.

Dat één en ander op de Penceler-traditie teruggaat, ligt naar aanleiding van de herontdekking van het orgel te Pulle voor de hand.

2. Mixtuur- en Cimbalsamenstelling van het 4-voetsorgel te Pulle is identiek dezelfde als deze van het 8-voets Groot Orgel te Engsbbergen, op dit ene verschil na dat het hoogste koor van de 3-korige Mixtuur te Engsbbergen, een verdubbeling is van het laagste koor van de Cimbal 2 st. en op deze wijze, gelet op de grotere omvang van het werk, een verbreding en verrijking van het Plein jeu is bewerkstelligd.

3. De Mixtuur 3 st. van het kleinere 4-voets Rugwerk te Engsbbergen is op identieke wijze opgevat als te Pulle, met dien verstande dat aan een dunnere bezetting (omwille van het kleinere werk) vorm is gegeven door het wegvallen van het laagste koor.

Ten rande, maar toch evengoed belangrijk voor een juist begrip aangaande de samenstelling en het funktioneren van een Plein jeu bij een Verbuecken-orgel, dient de aandacht gevestigd te worden op de huidige toestand van het Plein jeu te Engsbbergen, na de begin 1990 beëindigde restauratiewerken aan het orgel, uitgevoerd onder voorstudie en advies van Koos Van der Linde. Na restauratie blijkt dat geheel ten onrechte - en zelfs flagrant strijdig met de toestand die vóór de restauratie werd aangetroffen - de Mixtuursamenstellingen van het Groot Orgel gewijzigd zijn door invoeging van tertskoren en repetities van meer dan één oktaaf.

Dit heeft voor gevolg dat de vroegere en oorspronkelijke eenheid van het Plein jeu van het Groot Orgel met het Rugwerk geheel is verbroken : het Plein jeu van het Groot Orgel mist zijn oorspronkelijke helderheid die meerderen onder ons tijdens de orgeldagen te Averbode (anno 1968) nog hebben kunnen beluisteren en in het geheugen hebben bewaard.

In tegenstelling tot het Plein jeu van het Rugwerk is dit van het Groot Orgel troebel en onoverzichtelijk geworden, ja zelfs totaal vervreemd van wat in onze streken gebruikelijk was.

Er is op dit stuk geen enkel zinnig verband meer te maken met andere orgels uit die periode. Bovendien wordt de rol van de bij

Verbuecken - in een werk van zekere omvang - steeds aanwezige Sexquialter IIst. met eveneens een Plein jeu-functie bij wijze van tertsmixtuur naar vast Zuid-Nederlands gebruik, geheel over het hoofd gezien.

Terugkerend naar het orgel te Pulle krijgt het Plein jeu met de gevormde Mixtuur- en Cimbalsamenstelling, zonder tertskoren, een dubbel gebruiksprofiel, nl. zonder en met Sexquialter (in de rol van tertsmixtuur), wat talrijke verbanden kent met vaste gebruiken bij andere orgelmakers zoals J.B. Forceville, de Goltfuss-school, zelfs een J. Van Eynde en de school van Le Picard tot en met Robustelly.

Dat te Engsbbergen dit dubbel gebruiksprofiel van het Plein jeu sedert de recente restauratie werd tenietgedaan, moest als een ernstige verstoring van Verbueckens klankconcept worden aanzien. Het komt ons voor als een zware aantasting van de beperkte erfenis die nog uit het werk van deze orgelmaker is overgebleven, en die vanuit oogpunt monumentenzorg een meer gefundeerde en door-dachte behandeling verdient.

Blijft nog een andere karakteristiek van Verbueckens Plein jeu die de aandacht verdient, nl. de steevast voorkomende oktaaf-repetitie op cis' waardoor de baskant een doorzichtige helderheid verkrijgt. De karakteristieke werking van deze oktaafrepetitie laat zich te Pulle in volle rijkdom horen en geeft het klankbeeld een fraaie schittering.

Trompet 8v

Onderstuk van de bekens in vertind blik; bovenstuk in loodlegering. Kurkvormige koppen. De stevels zijn licht trechtervormig.

Lepels en tongen in messing. Eiken tongspie.

Stemkruk in ijzer met op de zijkant plaatgeslagen lus.

Lepels licht conisch van vorm; vooraan afgesloten met messing-plaatje, verstevigd aan de binnenzijde met lood (tot c'), vanaf cis' afgesloten met loden plaatje.

	Bl	Do	Db	IL	bT	dT	
C	2195	14,5	96,0	110	14,2	63	Bl = bekerlengte
c	1135	13,0	81,0	80	11,7	48	Do = diameter onder
c'	545	12,0	69,5	58	10,0	35	Db = diameter boven
c''	260	11,5	56,5	40	6,4	29	IL = lengte lepel
c'''	118	10,1	50,0	29,4	4,8	15	bT = breedte tong
							dT = dikte tong

De meeste Trompet-bekers waren op lengte gebleven, zodat het grotendeels volstond om de insnijdingen in de bekens te dichten.

De C-pijp moest uitgelengd worden. In de discant dienden enkele tongen vervangen te worden die door hun onregelmatig dikte-verloop niet tot een bevredigende aanspraak konden gebracht worden.

In het Groot Oktaaf hadden de tongen hun veerkracht verloren en vertoonden eveneens een onregelmatig dikteverloop : ze werden door nieuwe vervangen.

Nachtegael

Volledig nieuw.

Intonatie en klankkarakteristieken

De originele intonatiegegevens werden bij het Verbuecken-pijp-werk behouden en doorheen het register alsmede door vergelijking met andere registers opnieuw opgezocht, waar ze verdwenen waren. Opsneden die te zeer werden verhoogd zodat een goede aanspraak van de pijp in het gedrang kwam werden verlaagd door het aansolderen van een stukje metaal aan het bovenlabium.

Alle corpora werden zoveel mogelijk opnieuw recht op de voet gezet; voetopeningen werden in een normaal verloop gebracht : dit betekende in de meeste gevallen een vergroting van de opening, aangezien deze in de loop der tijd geregeld verkleind werd.

Uit het labiaalpijpwerk dat geen wijziging had ondergaan, kon afgeleid worden dat Prestanten t.o.v. de labiumbreedte een op-snedehoogte hadden van 1/3,75 tot 1/3,50.

Bij de gedekten of roerfluiten liep deze verhouding van 1/3 tot 1/2,75.

Niettegenstaande het feit dat voornamelijk bij de Prestant 4v de direktie van aanspraak wat aangetast bleek door geregeld diepere kernprikken (die later werden aangebracht), kon uit de Prestantpijpen een warme preciese toon worden verkregen die in de bas breedheid en diepte bezit en zich naar de hoogte toe met een zekere scherpte profileert.

Door de enge houten pijpen in de baskant, de vele vervoeringen en het zeer dicht bij elkaar staan van de daarop volgende metalen pijpen, vertoont de Bourdon eerder een andere beweging : de bas kenmerkt zich door een dun volume, de discant kent eerder een vol en boventoonrijk profiel.

De roerfluiten in Fluyt en Nazard kennen een direkte en onge-kompliceerde helderheid met goede boventoon-ontwikkeling en een tikkeltje aanspraak : een duidelijk onderscheid dus met het

ingehouden omfloerste dat wij bv. bij Van Peteghem gewend zijn. De open fluiten van Cornet, Tierce en Sifflet 1v zijn qua mensuur niet heel breed te noemen, terwijl de opsneden relatief gezien toch behoorlijk hoog uitvallen. Zo ontwikkelt de Cornet met zijn bescheiden 4-voetsbasis een eigen profiel dat meer naar de antieke 17de eeuwse Cornet verwijst, d.i. duidelijk, bescheiden en slank, met minder breedheid en hoornachtige karakteristiek dan de 18de eeuwse Cornet ons biedt en dus met meer verwantschap aan de kleine Cornet van een nevenwerk.

Deze Cornet is meer geïntegreerd in de rest van de dispositie en versmelt goed in het Grand jeu.

De Sifflet heeft een behoorlijk volume en biedt mede door zijn deling ontzettend rijke mogelijkheden in soloregistercombinaties. Er ontplooiën zich hier brede perspectieven naar de klankwereld van de 17de eeuw.

Met dit orgel moet minder aan Franse registratiepatronen worden gedacht, maar des te meer naar Zuid-Nederlandse, die, bij gebrek aan geschikte instrumenten, reeds al te lang zijn vergeten.

Bij de intonatie van nieuwe labiaalpijpen werd zoveel mogelijk getracht de oude intonatie te benaderen en een evenwichtige overgang te bekomen van oud naar nieuw pijpwerk zodat een genietbare homogeniteit doorheen het register bekomen werd.

Aangezien de intonatie in origine praktisch kernprikloos was, werden alleen vanuit het oogpunt van homogeniteit kernprikken bij nieuw pijpwerk aangebracht waar dit noodzakelijk bleek. Waar het kon werd een kernprikloze intonatie aangehouden.

De intonatie van het nieuwe pijpwerk had als doel om zo nauw mogelijk aansluiting te vinden bij de stijl van J. Verbuecken zoals deze uit vaststelbare gegevens viel af te lezen; bovendien om het pijpwerk niet alleen tot een technisch gave aanspraak te brengen, maar ook om een esthetisch mooie toonspraak te bekomen. Zo is, ondanks de bescheidenheid van het instrument, een briljant, karaktervol en fors Plein jeu ontstaan, dat door de homogeniteit in het mensuurbeeld een voortreffelijke samenhang vertoont.

De Sexquialter die zich schitterend profileert in het Prestantenkoor, biedt naast solistische mogelijkheden uitstekende diensten zowel in het Plein jeu als in het Grand jeu.

Alweer eerder verwant met het 17de eeuwse type, profileert de Trompet 8v zich als een echt blaasinstrument, niet echt luidruchtig in de bas, maar met een discant die behoorlijk goed uit de verf komt, en met die bas goed in balans is.

Stemming

Aangezien in verhouding doorheen de Cornet-koren zeer weinig ingekorte corpora of roeren voorkwamen, werd een eerste proef naar de juiste toonhoogte in dit register genomen.

Mede rekening houdend met de nogal hoge opsneden van de Prestantpijpen en de wat talrijk aanwezige kernprikken in dit register, bleek een winddruk van 88 mm WK de meest bevredigende resultaten op te leveren.

Deze winddruk maakte het ook mogelijk dat de Trompetpijpen die in het 2 gestreept oktaaf voorzien waren van eerder dikke tongen, zonder al te veel ingrepen en met een goed evenwicht over het gehele register tot spreken konden worden gebracht.

Met het klankbeeld van het orgel te Engsbbergen van vóór de restauratie en van vóór de invoering van de warme luchtverwarming in het achterhoofd, toen ook dit orgel op een winddruk van meer dan 80 mm WK stond, menen wij dat de genomen optie te Pulle voor het pijpwerk gunstig zit.

De winddruk in het Engsbbergse orgel is sedert de recente restauratie drastisch verlaagd tot 71 mm., wat duidelijk in het klankbeeld te horen is; Prestanten gaan door windtekort gauw flitsen en verliezen hun echte karakter; tenslotte is het orgel er zijn imposante volume bij ingeschoten.

Hoe imposant het klankvolume van een Verbuecken-orgel in een akoestisch goede kerkruimte kan zijn, kan te Pulle ten volle ervaren worden !

Ten aanzien van de toonhoogte werden de resultaten van de proef in de Cornet vergeleken met de toonverhouding in het pijpwerk van Prestant 4v en van andere registers, waarvan met zekerheid bleek dat ze niet werden ingekort.

De bekomen toonhoogte scheen bovendien te korresponderen met de lengtes van de Trompetbekers waarvan de meeste niet werden ingekort.

Aldus kon met vrij grote zekerheid de oorspronkelijke stemming van het orgel achterhaald worden. Het stemmingsgetal voor c bij een temperatuur van 15 C is dezelfde als deze van ais = 452Hz, of bijna een volledige toon lager dan de huidige diapason.

Deze toonhoogte stemt bijna exact overeen met de toonhoogte van het Goltfuss-orgel in de Begijnhofkerk te Leuven.

Het Engsbergse orgel is thans hoger gestemd, ofschoon er vóór de restauratie aanwijzingen waren dat het pijpwerk op vele plaatsen was ingekort en er dus in het kader van zulk een restauratie naar een lagere toonhoogte moest overgegaan worden.

Als uitgangspunt voor de vast te leggen temperatuur werd uitgegaan van een nette stemwijze van het op lengte gebleven pijpwerk in de Prestant 4v.

In overweging genomen het voor zijn tijd traditie-gebonden dispositiepatroon, bleken er goede redenen te bestaan om een temperatuur met 4 reine tertsen (c-e, d-fis, f-a, g-h) uit te proberen. Dit leek met de gegeven lengtes van het pijpwerk wonder goed te lukken, en zeker niet tot abnormaliteiten aanleiding te geven.

Er werd dan ook beslist een gemodificeerde versie van de Rameau-temperatuur (die in haar authentieke versie slechts 3 reine tertsen kent) te leggen.

Door deze temperatuur ontstaat in de toonaarden van C, D, F en G groot een volle en rustige sonoriteit.

De reine tertsen dragen in belangrijke mate bij tot het aangenaam samenklinken van de diverse registers.

Met deze temperatuur wordt gehoopt een goede benadering te hebben gerealiseerd van het klankbeeld zoals door de orgelmaker Jacobus Verbuecken origineel is bedoeld.

Een andere temperatuur die mogelijks meer zou tegemoetkomen aan de speelveisten van deze tijd, en dus aan aspiraties die buiten de materiële gegevenheid van het orgel zijn gelegen, zoals bv. de $\frac{1}{6}$ komma-temperatuur van Gottfried Silbermann (temperatuur die te Engsbergen thans werd toegepast) leek ons in dit verband geforceerd en ongepast, vooreerst omdat zij niet uitgaat van een verband met het voorhanden zijnde pijpwerk zelf, en ten tweede omdat deze temperatuur wel fel gebonden is aan het overwegend Lutherse Sachsen; een orgelbouwgebied dat zo goed als geen enkele rechtstreekse relatie had met wat in onze Vlaamse katholieke contrijen in de 18de eeuw aan de orde was.

Rest ons nog hierbij te vermelden dat deze restauratiewerken werden gesubsidiëerd door de Vlaamse Gemeenschap (60%), de Provincie Antwerpen (20%) en de Gemeente Zandhoven (20%). De werken namen een aanvang op 1 juni 1988, en werden zonder onderbreking door meerwerken of enige andere onwelkome omstandigheden ook beëindigd op 5 maart 1990.

Ze werden uitgevoerd door de orgelmakerij B.V.B.A. Jean-Pierre Draps uit Kortenberg, die voor het gespecialiseerde restauratiewerk beroep deed op het orgelbouwatelier Gh. Potvlieghe uit Ninove.

Het betaamt om aan deze bekwame vaklui-orgelrestaurateurs welgemeende felicitaties te richten voor het in alle opzichten fraaie resultaat.

Door eerste ondergetekende Jef Braekmans werd het restauratiedossier opgesteld en bij hem berustte de gehele leiding van de procedure en uitvoering der werken namens de Kerkfabriek HH. Petrus en Paulus.

Tweede ondergetekende A. Fauconnier begeleidde de uitvoering namens A.R.O.L., Bestuur voor Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Gemeenschap.

Voor diegenen in de orgelwereld en daarbuiten die met het vooroordeel blijven rondlopen dat orgelproblemen en orgelrestauraties steeds moeten uitlopen op een lijdensweg zonder einde, waardoor alle partijen ontmoedigd geraken, kan met trots gezegd worden dat te Pulle, onder het wijs beheer van E. H. M. Van Peer en diens Kerkfabriek, de hele procedure zeer vlot en zonder één enkele moeilijkheid is verlopen. De uitvoering der werken heeft geen frank meer gekost dan kontraktueel voorzien.

Technische en artistieke problemen die zich in elke orgelrestauratie op telkens andere wijze voordoen, moeten in verstandhouding worden opgelost door mensen van het vak; zij mogen niet tot overlast van het Kerkbestuur of andere instanties worden uitgespeeld tegen diegenen die niets anders dan een oplossing van hun orgelprobleem op het oog hebben, maar die niet over bevoegdheid beschikken of met kennis van zaken kunnen oordelen.

Orgelproblemen worden wél uitzichtloos wanneer onvruchtbaar getwist of rompslomp die niets met het vak en kunstambacht orgelmaken te maken heeft zijn intrede doet, en aldus in de plaats komt van datgene waarover het wel zou moeten gaan.

Het weze een aanmoediging voor velen in de Kempen die ook een probleemorgel onder hun kerkdak hebben staan, te weten dat het inderdaad anders kan...

En wat de papierberg betreft? Er is te Pulle geen blad méér volgeschreven dan strikt noodzakelijk was, want evenveel is wel duidelijk: het heerlijke Verbuecken-orgel te Pulle is niet met paperassen maar met vakkennis tot een goed herstel gekomen!

Brieven van Marcel Dupré aan Flor Peeters

voorgesteld en gesitueerd door Guido PEETERS

22

Marcel Dupré

17 Mars 1934 (MS)

Mon cher ami,

Merci tout d'abord de vos aimables félicitations à l'occasion de ma nomination au grand-orgue de St Sulpice.

C'est une grande joie pour moi d'être en possession de ce splendide instrument en j'espère vous recevoir à la tribune cet été comme vous me le dites ? Je prendrai mes vacances en septembre, mais je jouerai tout Juillet et août.

Je suis très heureux que vous ayez pu jouer ma Symphonie pour orgue et orchestre à Groningue et vous en remercie encore. Ce plaisir se double pour moi de la satisfaction que l'œuvre ait eu un bon accueil.

Je vous remercie également de l'envoi de votre beau programme et de celui de la composition de votre nouvel orgue de Malines.

Je me réjouis beaucoup de la nouvelle de l'édition de vos Variations à Düsseldorf et serai très heureux les recevoir

Flor Peeters

Dupré is pas laat benoemd in St-Sulpice. Widor bleef er tot 1934 toen hij 90 jaar was !

FP speelde Dupré's Symphonie voor orgel en orkest op 27 februari te Groningen, met het Gronings Orkest onder leiding van Kor Kuiler. Het was een première in Nederland.

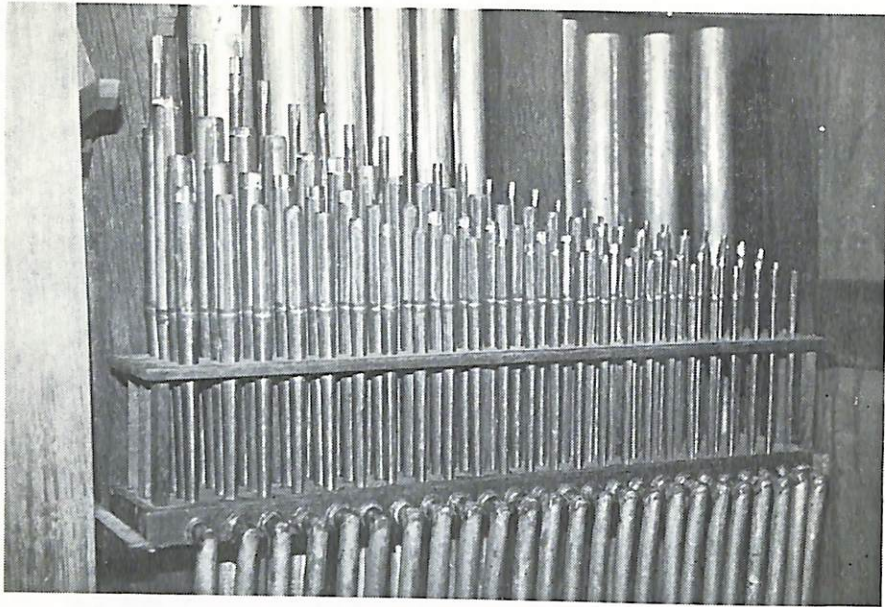
Het orgel in het Lemmensinstituut werd in 1933 door Joh. Klais vernieuwd en uitgebouwd. Dat instrument staat nu in het Lemmensinstituut te Leuven.

Begin 1934 speelde Flor Peeters zijn eerste recital in Duitsland (Aken); hij programmeerde er o.m. opus 20;

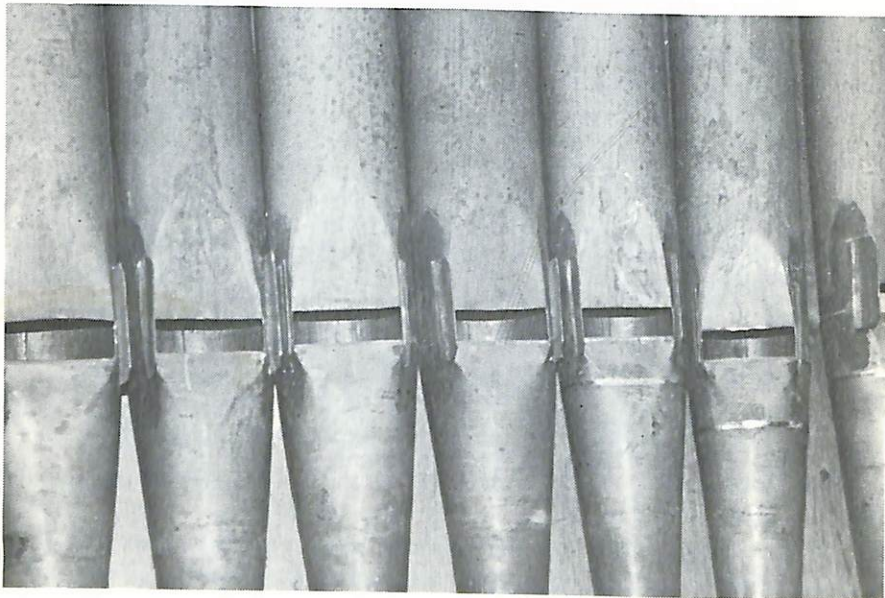

Marcel Dupré en Flor Peeters te Brugge, n.a.v. het orgelconcert van M. Dupré in de St.-Salvatorskathedraal te Brugge op 6 augustus 1955.

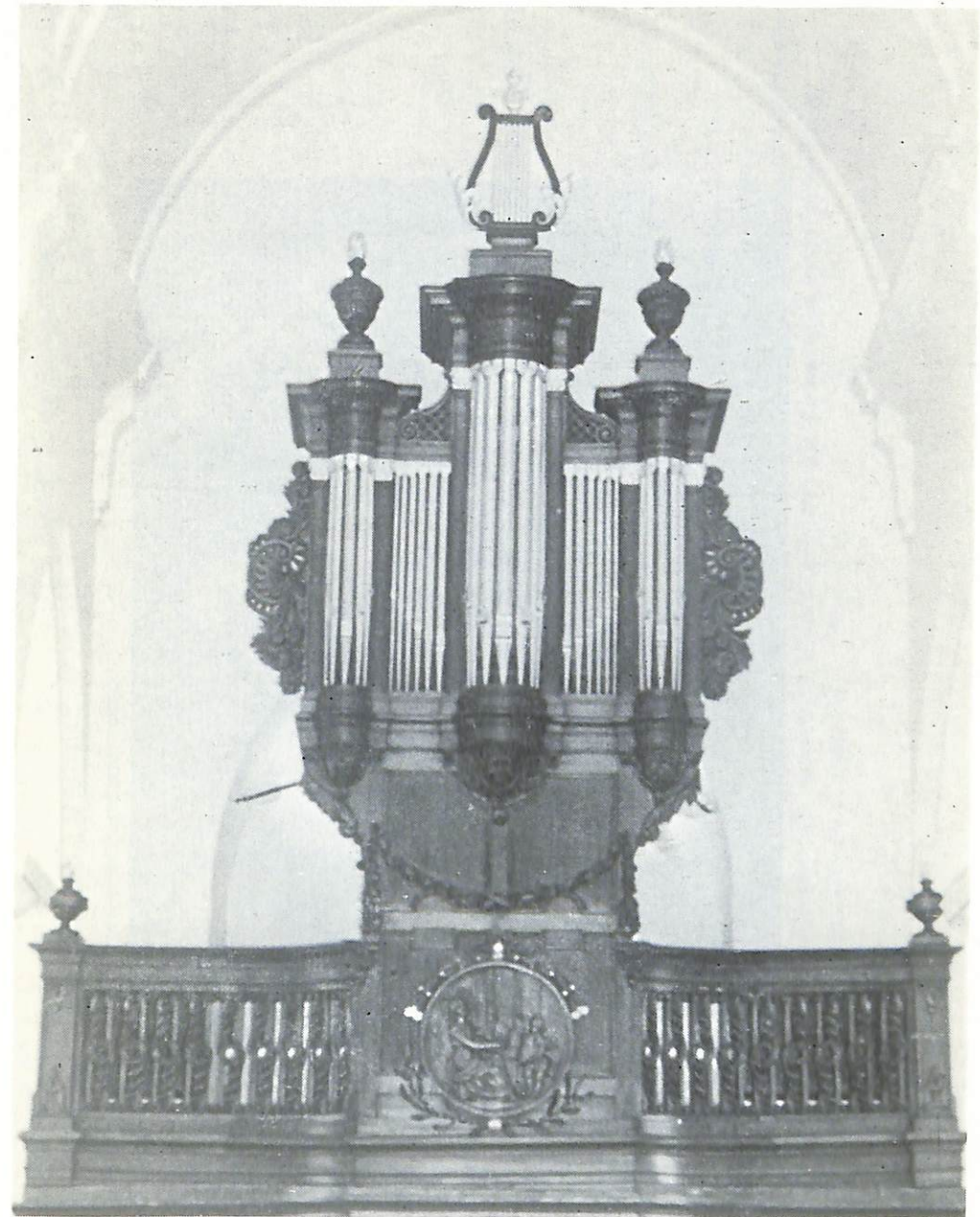
23

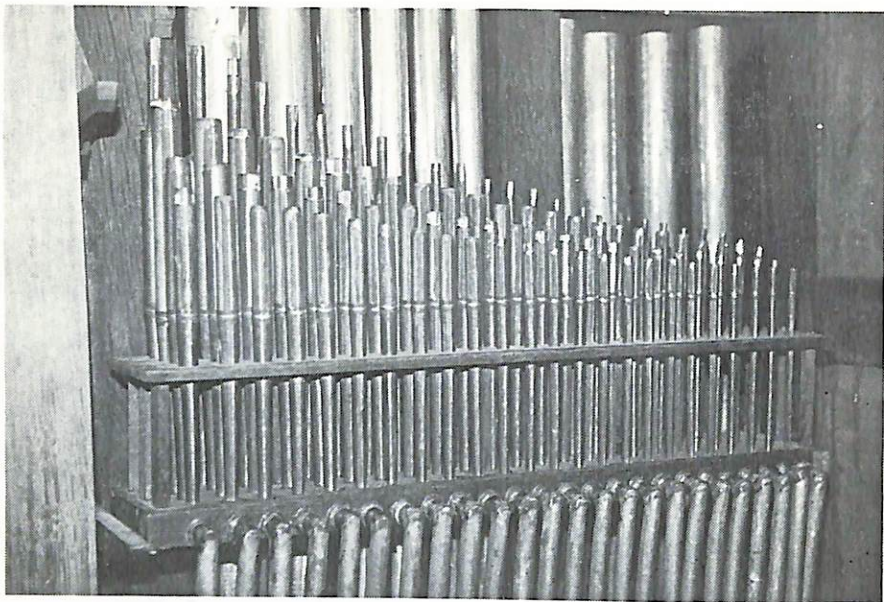
Pulle : Cornet 4 st. : origineel pijpenbestand na restauratie

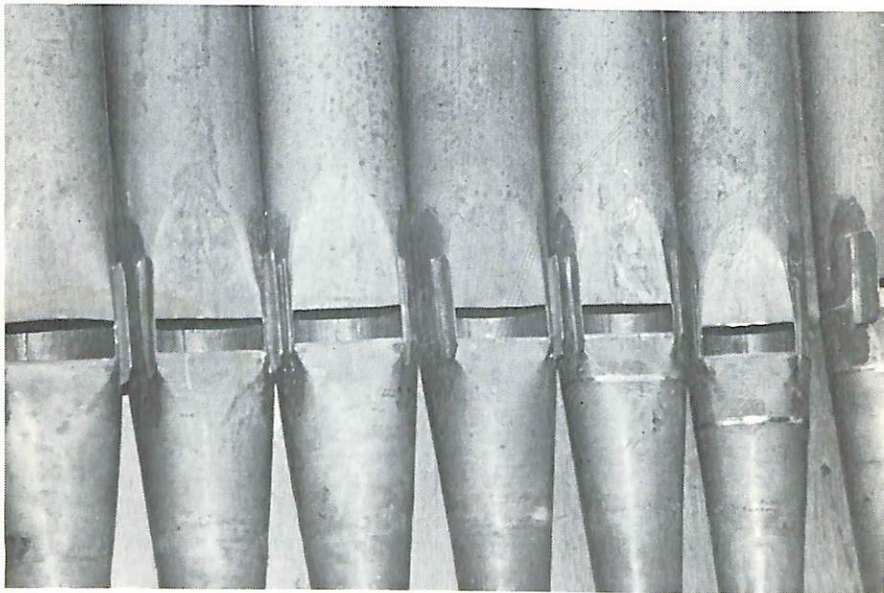
Pulle : Zicht op de discant van de lade

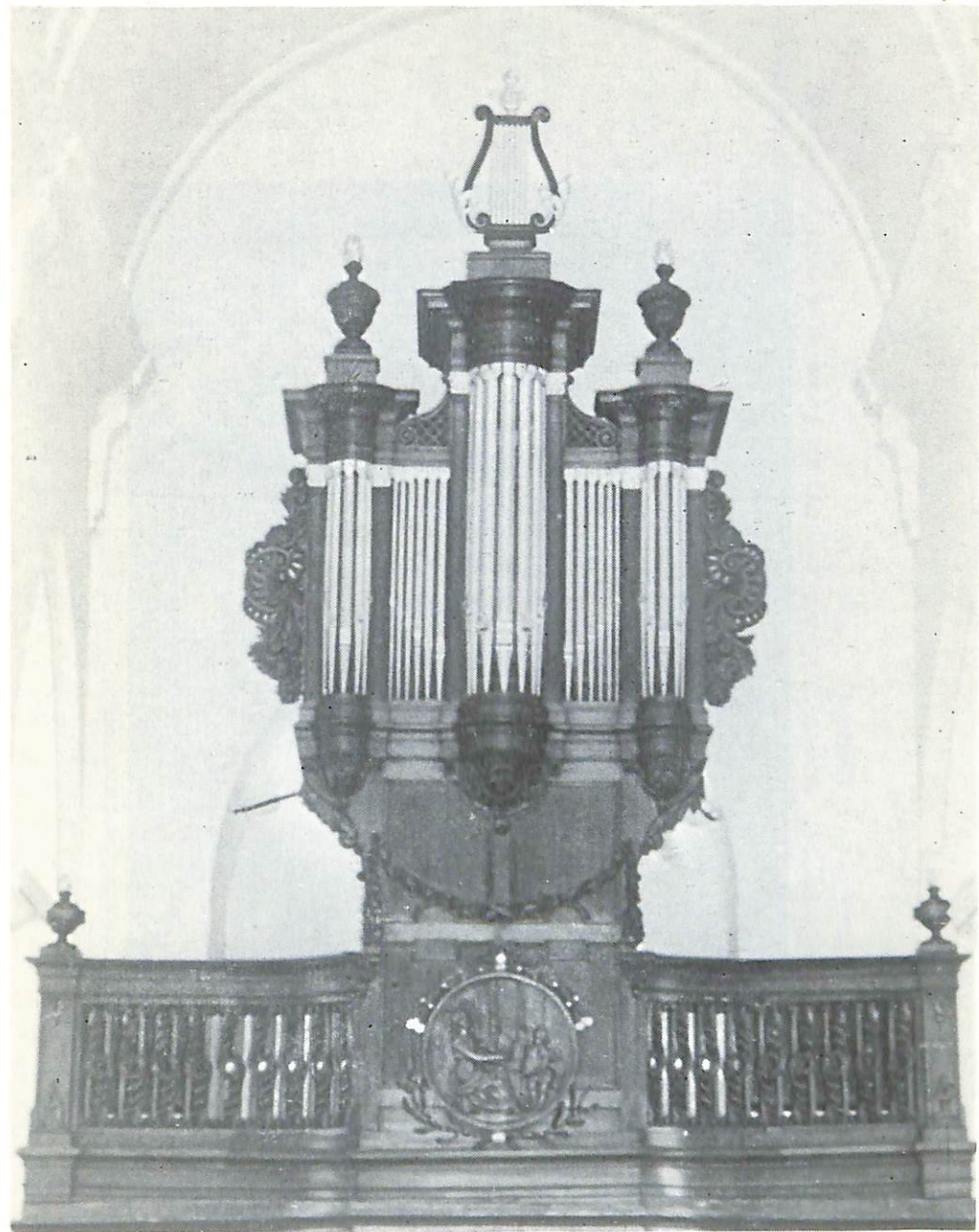
J. Verbuecken-organ (1729) van de St.-Petrus- en Paulus-kerk te Pulle
(Foto : Marc Wouters - Pulle)

Pulle : Cornet 4 st. : origineel pijpenbestand na restauratie

Pulle : Zicht op de discant van de lade

J. Verbuecken-orgel (1729) van de St.-Petrus- en Paulus-kerk te Pulle
(Foto : Marc Wouters - Pulle)

v.l.n.r. : Kamiel D'Hooghe, Marcel Dupré, Godelieve Suys, Flor Peeters
te Brugge n.a.v. het orgelconcert van M. Dupré
(St.-Salvatorskathedraal Brugge 5.8.1955)

comme vous me l'annoncez.

En ce qui concerne ma «Ballade pour piano et orchestre», oui, elle a été éditée par Gray. Il m'en reste juste une copie et je me fais un plaisir de vous l'adresser.

Je n'ai guère de programmes de mes derniers concerts, car je ne les garde pas en double, mais je tacherai de penser à vous à l'avenir. Jeudi prochain, je donne un récital à Liège à l'église St Barthelemy.

Bien cordialement à vous

Marcel Dupré

26 Mai 1936 (MS)

Mon cher ami,

Je rentre de Grenoble et trouve votre lettre. J'avais justement écrit à Mr Tournemire avant mon départ pour lui dire combien j'étais désolé de ne pouvoir assister à votre concert à Saint-Clotilde jeudi soir. En effet, par une de ces coïncidences dont la vie est pleine, j'ai ce jour-là la première communin de mon filleul, le fils de l'organiste Marcel Lanquetuit, à Rouen. Je pars mercredi après-midi parce que je dois conduire à 6 heures une répétition pour la cérémonie de jeudi matin à l'église, et ce soir, il y a le dîner traditionnel de première communion auquel, en tant que Parrain, je ne puis naturellement manquer. Nous serons de retour vendredi à midi et demi. Puis, j'ai

na het concert vroeg Schwann de muziek te mogen uitgeven.

Op donderdag 28 mei 1936 (Hemelvaartdag) speelt FP zijn eerste recital in Parijs, Saint-Clotilde.

Dupré verontschuldigt zich, wegens een eerste communiefeest in Rouen.

Het geeft een goed beeld van de religieuze ceremonieën in de gelatiseerde Franse staat in de jaren dertig.

ma classe au Conservatoire et trois heures de leçons avant le dîner. Le soir, j'ai un dîner. Donc aucune possibilité de nous voir. La seule chance, c'est samedi matin. J'ai un rendez-vous à Paris à 9 heures, mais je serai rentré pour dix heures à Meudon. Pouvez-vous venir à ce moment. Vous avez un train à la gare Montparnasse à 9.52, qui vous met à Meudon à 10.09. J'habite ici tout près de la gare. Vous traversez la voie une fois le train reparti et mon boulevard se trouve juste en face à la sortie.

Puisque vous n'êtes libre que jusqu'à midi, vous pourrez repartir, soit par le train de 11.15 qui vous mettra à Paris à 11.28, soit par le train de 11.37 qui vous mettra à Paris à 11.52. Evidemment, cela sera un peu précipité, mais enfin vous aurez tout de même le temps de bien voir mon orgue. Pour Saint-Sulpice, malheureusement je ne vois pas la possibilité de vous le montrer cette fois-ci. C'est dommage que vous ne puissiez pas rester dimanche.

Je vous dis donc à samedi matin à Meudon très désolé que les choses s'arrangent si mal.

Bien cordialement à vous

Marcel Dupré

1er Février 1938 (MS)

Cher Monsieur Peeters,

Je viens de recevoir l'exemplaire de «Musica Sacra» dans

lequel vous avez bien voulu consacrer un article important à mon édition des Concertos de Haendel. Je veux vous en remercier et vous dire combien votre appréciation de cette édition m'est précieuse.

J'aime beaucoup Haedel et je me suis efforcé d'être fidèle à son texte. Vous approuvez cela et j'en suis heureux. Recevez, cher Monsieur Peeters, avec mes remerciements, tous mes souvenirs.

Votre très dévoué

Marcel Dupré

Août 1939 (HSD)

Cher ami,

L'exécution musicale de mon Chemin de la Croix intégrale prend de 47 à 50 minutes.

La récitation de Claudel prend de 29 à 28 minutes.

J'ai fait corriger dernièrement chez Durand près d'une quarantaine de fautes, une 2de édition me paraît pro-chaine. Si vous désirez corriger votre exemplaire, si vous venez par hasard à Paris, vous pourrez venir à Meudon relever les erreurs sur mon exemplaire corrigé. Je ne peux, hélas, vous proposer de vous l'envoyer, j'en ai sans cesse besoin.

Nous avons, à Paris, la maison Masure 27 rue de la Procession (14e Arr) qui fait les tuyaux d'Étain, fonds

Opvallend is dat Dupré nog eens het hele verhaal doet van het station in Meudon en van zijn boulevard, terwijl FP er reeds geweest is in 1927.

Zoals altijd : Dupré en het spoorboekje !

Waarschijnlijk heeft Dupré aan zijn Cavaillé-Coll-orgel wijzigingen aangebracht die FP wil zien.

We weten niet of FP naar Dupré is geweest. Hij moest 's zondags (31 mei) te Mechelen zijn voor de hoogmis en op 3 juni speelde hij een recital voor het NIR in het Lemmensinstituut.

Opvallend is hier de formele aanspraak; het is gedaan met «Mon cher ami». Of heeft Dupré een andere secretaresse ?

De uitgave van deze concerti is die van Bornemann. FP speelde in die tijd uit deze uitgave.

Deze brief is geschreven op postpapier van Belle Vue Hotel in Brisbane (Australië) maar niets bewijst dat de brief inderdaad uit Australië komt, hoewel Dupré in 1939-1940 een wereld-concertreis maakt.

FP neemt zich voor dit werk van Dupré te programmeren en studeert het in ; hij vindt een aantal fouten en schrijft Dupré daarover. Ik meen dat het overlijden van Tournemire (1939) deze programmatie doorkruist; vele concerten worden in 1939, 1940 en 1941 gewijd aan Tournemire. De integrale zal plaats hebben in Leuven in 1942. Zie verdere correspondentie.

stuteur (ligne supérieur)
 V Simon : la canon se rapproche jusqu'à l'unisson : il règle progressivement son pas
 VI Compassion : à la fin : le Miracle de la Sainte Face
 VII C'est là le thème de la pitié devant la Mort
 IX Son pas disparant(?) pour ainsi dire au milieu de la foule en révolution
 X Après le dépouillement, les tierces : plastique du corps du Sauveur, qui symbolise la douleur humaine
 XI oui
 XII oui
 XIII assez réaliste : c'est à l'aide des cordes que l'on a fait glisser le corps du Seigneur.
 64. le 2ème thème est : Rédemption
 En ce qui concerne les fautes, je n'en espère pas, hélas, une nouvelle édition avant 2 ans environ.
 Voice ce qui j'ai relevé :
 [het blad wordt verdeeld in 6 kolommetjes :
 Page | Accolade | Mesure | Temps | m. gauche | b à La
 De nouveau un cordial merci pour l'intérêt que vous prenez à mon œuvre. Combien j'ai hâte de vous revoir, ainsi que nos amis. De nouveau tous nos bons souvenirs
 Bien à vous
 Marcel Dupré

Toch blijven deze aanduidingen interessant.

Hier volgt dan een lijstje van 44 fouten; dat zou ons te ver voeren; bovendien is er thans (1991) een nieuwe editie van Chemin de Croix op de markt en hebben deze fouten geen zin meer. Kamiel d'Hooghe deelde ons mede dat zijn uitgave uit 1946 dateert; dat was een herziene uitgave.

Mars 1942 (MS)

Mon cher ami,

Je reçois votre beau programme et tiens à vous remercier une fois de plus pour l'intérêt que vous voulez bien porter à mon œuvre. Je vous en suis reconnaissant et je vous prie de croire à tous mes biens cordiaux sentiments.

Votre

Marcel Dupré

A l'instant, je reçois votre carte du 16, arrivée après le programme. Je suis heureux de savoir que vous eu un grand succès en jouant mon œuvre. C'est aussi un grand plaisir de savoir que vous jouerez la Symphonie-Passion. Nous serons à l'écoute. Merci encore de tout cœur.

Tout à vous

MD

Meudon 22 avril 1942 (MS)

Mon cher ami,

Je rentre d'un voyage de concerts en Normandie et trouve votre lettre avec vos bons souhaits de Pâques, dont nous vous remercions de tout notre cœur. Hélas, nous n'avons pu capter aucun de vos deux concerts. Madame Dupré a été à l'écoute et a essayé de toutes les manières, mais rien. Nous étions bien déçus. En tous cas, je puis vous dire que notre pensée était avec vous

Het concert in Leuven was inderdaad een succes; de recitant was niemand minder dan Mgr Cruysberghs.

FP laat Dupré weten dat hij de «Symphonie-Passion» voor de Radio op 20 maart zal spelen en vraagt om te luisteren.

De Dupré's hebben de radio-uitvoering van FP niet kunnen volgen : op 20 maart gaf hij voor Zender Brussel de Symphonie-Passion. Dupré schrijft in het meervoud over meerdere uitzendingen; wij weten slechts van 1 uit-

pendant que vous jouiez.

Je suis naturellement bien heureux de ce que vous me dites de l'impression produite par mon «Chemin de Croix» parmi les étudiants de l'Université catholique de Louvain et je suis très sensible à votre pensée de donner cette œuvre et la Symphonie-Passion chaque année pendant le Carême et la Passion.

Vous me demandez de vous tenir au courant de mes nouvelles œuvres. J'ai terminé un poème symphonique pour orgue «Evocation» écrit à la mémoire de mon père qui fut organiste de St Ouen à Rouen pendant 29 ans. J'ai donné la 1ère audition de cette œuvre à Rouen à St Ouen à la fin d'octobre à l'occasion de la restauration de l'orgue. Je l'ai aussi jouée l'autre jour à Lyon, dimanche dernier à Caen, et j'en donnerai la 1ère audition à Paris, à St Sulpice, au courant d'un concert, le 7 mai. L'œuvre vient d'être publiée et je vais vous la faire envoyer. Je n'ai pas pu faire ma tournée en Suisse : plus d'autorisation.

Recevez, mon cher ami, avec mes remerciements pour l'intérêt que vous prenez à ma musique, tous mes cordiaux sentiments.

Bien cordialement à vous

Marcel Dupré

zending.

Flor Peeters moet Dupré uitvoerig bericht hebben over de uitvoering te Leuven; dat was inderdaad, volgens de toenmalige pers, een groot evenement.

Dupré schrijft nogmaals over zijn nieuw werk «Evocation».

Opmerkelijk is de volgorde om dit werk te presenteren : niet eerst in Parijs, wel in de provincie; Rouen, Lyon, Caen en dan Saint-Sulpice. Hier is een geroutineerd vakman aan het werk.

Deze tournee werd aangekondigd in een vorige brief.

(wordt voortgezet)

«Urbi et Gorbi» van Jan Van Landeghem

Op 3 november 1990 had in de H. Hartkerk te Knokke-Heist, de creatie plaats van het concerto voor orgel en orkest «Urbi et Gorbi», gecomponeerd door Jan Van Landeghem.

Dit concerto werd geschreven in opdracht van het Europees Improvisatieconcours te Knokke. Het ministerie van Cultuur steunde deze compositieopdracht met een ruime subsidie.

Het orkest «Chapelle de Lorraine» met concertmeester L. Beuckels, werd geleid door Luc Bartholomeus. Samen met Rudy Van der Cruyssen, de jonge getalenteerde organist, stonden zij in voor een uitstekende creatie van een boeiende compositie. Voor de solist gold deze prestatie als afsluitend examen voor het diploma van Uitvoerend Musicus aan het Conservatorium van Maastricht.

Jan Van Landeghem bezorgde enkele notities over de aanleiding tot-en de inhoud van zijn nieuwe compositie. Ze worden hieronder integraal overgenomen.

Urbi et Gorbi is opgedragen aan Michael Gorbatsjov. Dank zij de moedige beslissingen die deze politicus nam, keerde de godsdienstvrijheid terug in het oostblok en is de weg geopend naar een democratie en een vrije markteconomie. Zijn belangrijkste inbreng in de wereldvrede is echter de opdracht tot ontwapeningsakkoorden, waarvoor hij de Nobelprijs voor de Vrede in ontvangst mocht nemen.

Een nieuw hoofdstuk in de wereldgeschiedenis is hiermee aangevangen. Dit feit zette mij er toe aan deze gebeurtenissen muzikaal te evoceren in de volgende drie delen.

I. MYSTERIOSO

Mysterioso geeft de gespannen sfeer weer, in de wereldpolitiek tussen Oost en West. Drie elementen worden als basismateriaal gebruikt : een tragisch, een komisch en een melancholisch.

Ze contrasteren ritmisch en worden kernachtig behandeld in slagwerk, orkest en orgelpartituur.

De rode draad door het ganse stuk bestaat uit versneden fragmenten van een Russisch-Orthodox gezang, dat af en toe in korte flarden opduikt, in combinatie met de andere elementen.

N.v.d.R. : J. Van Landeghem schreef nog 4 andere werken voor orgel. Ter gelegeren tijd zullen ook deze werken voorgesteld worden.

II. MEDITATIONE

De Meditatione is een œcumenische meditatie, waarin grote wereldgodsdiensten muzikaal geëvoceerd worden.

Naast de Russisch-Orthodoxe rode draad volgen als orgelsoli, respectievelijk; een katholieke, islamitische en een protestantse meditatie, waartussen het orkest telkens een commentaar geeft. In de laatste fase worden alle elementen tot één geheel versmolten, om in alle rust in éénheid te eindigen.

III. DANZA

De opening van de muur van Berlijn betekende een catarsis in de wereldgeschiedenis. Dit vreugdevolle feit wordt uitgewerkt in de vorm van een dans, waarin het orkest en het orgel dialogeren.

Twee orgelsoli worden afgewisseld door een vioolsolo, begeleid door het orkest.

Het stuk is getoonzet in een hedendaags vrij impressionistisch idioom. Er wordt gebruik gemaakt van de harmonische superpositie van tonaal materiaal met hele toonclusters (soms uitgedund) en beknopte citaattechnieken in verschillende eerder zachte dissonantiegraden.

In de bezetting werd bewust geopteerd geen blaasinstrumenten op te nemen, omdat de meeste moderne mixturen in de orgeltutti's onaangename interferentietonen met de blazers veroorzaken.

Het orgel is tenslotte zelf een blaasinstrument. Het is rijk genoeg om met kleuren te werken, hierbij symfonische en neobarokke registratiemodellen volgend.

Waar Francis Poulenc zich beperkt tot strijkers en pauken, heb ikzelf het slagwerk fel uitgebreid. De marimba en de vibrafoon vormen dikwijls grond- of tussenlagen. Een set van 19 Thaise gongs geeft het geheel een Oosters tintje en vermengt zich wonderwel met strijkers, orgel of andere slagwerktuigen. De crotalen (hoge en chromatisch gestemde cymbaaltjes) kleuren in het hoge register en doorpriemen iedere andere klanklaag. 4 Bongo's en 5 temple-blocks staan bij de speeltafel opgesteld en ondersteunen vooral in het derde deel het danskarakter van de orgelpartij. 4 Pauken, 2 conga's en metal windchimes (metalen buisjes) brengen nog meer variatie in de slagwerkkleuren.

Tenslotte is er het clavecimbel dat een belangrijke rol vervult in de dialoog met het orgel, met de vioolsoli of met het orkest. Het clavecimbel speelt tevens een soort continuo-partij.

Werklijst van Pieter van Peteghem

P. ROOSE

(vervolg : plaatsnamen T tot Z)*

1. TERNAT

2. parochiekerk Sint-Gertrudis
3. Pieter van Peteghem (en zoon Lambert-Benoît)
4. & 5. 1770, nieuw orgel (2.100 gulden)
1772, toevoeging Echo, voetklavier en Timbal (155 gulden)
6. Gr. Org. 15 (+ 3) reg. & Pos. 9 reg. : C - e"
Echo 5 reg. : cis' - e"
aangeh. ped. C - d^o; Timbalen
7. — tweemaal per jaar onderhoud door V.P., à 14 gulden
— tijdens de Franse Overheersing (1797 e.v.) werd het orgel zwaar beschadigd, waarsch. werd o.m. het meeste pijpwerk vernield
— in 1823 voert Pierre van Peteghem jr. een heropbouw uit, enkel van het Gr. Org.; op de oude laden wordt een dispositie ingevuld die slechts licht afwijkt van de oorspronkelijke; de kosten beliepen 1.250 gulden
— in 1865 bouwde de pastoor van Ternat, N. J. Vandenplas, die zelf orgelbouwer was, een nieuw orgel, en verkocht het V.P.-orgel; het pijpwerk raakte verspreid (o.m. twee registers in het Gasthuis-orgel te Herentals)
9. + GREG, 196 : *Ternath, 1770, 25 reg., fl. 950;...* (verkeerd bedrag)
+ GREG, 200 (werken van Pierre V.P. jr.) : *Ternath, 17 reg., fl. 1170; ...* (eveneens verkeerd bedrag)
+ PRAEST XIX, 1970, 56-59 : J.-P. Felix «Vier onbekende kontrakten getekend P. van Peteghem et fils».

1. TIELT, Minderbroeders

2. kerk van het voormalig klooster der Minderbroeders-Recoletten
3. Pieter van Peteghem
4. 1765
5. herstellingen (orgel van ca. 1700)
7. — 1817 en 1845 herstellingen door orgelmakers Van Peteghem
— 1869 overplaatsing naar WIJER (Limburg) door A. Clerinx (Sint-Truiden); aldaar nog aanwezig (gewijzigd)
9. «Het orgelbezit in de provincie Limburg», uitg. Prov. Dienst voor het Kunstpatrimonium, 1976; blz 121.

1. TIENEN, Alexianen

2. kapel van het klooster der broeders Alexianen (thans Psychiatrische Instelling); de classicistische kapel uit 1773 is bewaard gebleven

* — De eerste aflevering (A-D) verscheen in *Orgelkunst*, jg. XII, 1989, nr. 4 blz. 165-185.
— De tweede aflevering (E-H) verscheen in *Orgelkunst*, jg. XIII, 1990, nr. 1 blz. 31-41.
— De derde aflevering (I-L) verscheen in *Orgelkunst*, jg. XIII, 1990, nr. 2, blz. 75-82.
— De vierde aflevering (M-R) verscheen in *Orgelkunst*, jg. XIII, 1990, nr. 3, blz. 129-140.
— De vijfde aflevering (S) verscheen in *Orgelkunst*, jg. XIII, 1990, nr. 4, blz. 178-183.

3. Pieter van Peteghem en zonen;
uitgevoerd door Aeg. Fr. van Peteghem
4. 1777
5. nieuw orgel
7. niet meer aanwezig
9. + GREG, 197 : *Tirlemont (Alexiens)*, 1777, fl. 5000 (bedrag niet correct)
- + GREG, 199 (werken van Aeg. Fr. V.P.) : *Tirlemont (Alexiens)*, 2 clav., 22 reg., fl. 1500; ...

1. TURNHOUT, St.-Pieter

2. parochiekerk Sint-Pieter
3. Pieter van Peteghem en zonen;
uitgevoerd door Aeg. Fr. van Peteghem
4. ca. 1780
5. renovatie (orgel Le Royer, 1662)
7. — 1888, totale ombouw Ch. Anneessens (Geraardsbergen)
- 1918 en 1937, verdere wijzigingen J. Stevens (Duffel)
- er is ongeveer niets van het V.P.-werk overgebleven
8. K.B. (kerk) 30 V 1936
9. + GREG, 198 : *Turnhout (expertisé par M. Robson)*, ...
- + GREG, 200 (werken van Aeg. Fr. V.P.) : *Turnhout (grande église)*, 2 clav. et 30 reg., fl. 1800; ...

1. TWEE-AKREN

- (DEUX-ACREN, in de prov. Henegouwen)
2. parochiekerk Sint-Martinus
  3. Pieter van Peteghem
  4. 1767
  5. nieuw (?) orgel
  6. er zijn thans nog 16 registergaten te tellen;
1 klav., C.D - d''
  7. orgel nog ter plaatse in enigzins gewijzigde toestand
mededelingen door J. Ferrard)
  9. GREG, 196 : *Grand crenne, 1767, 16 reg., fl. 850;...*

1. URSEL

2. parochiekerk Sint-Medardus
3. Pieter van Peteghem
4. 1749
5. nieuw orgel (met behoud van enkele elementen uit het oud orgel van 1664)
6. 1 klav., C.D - c'''; 12 (+ 2) reg.
7. — 1844, kleine wijzigingen door L. Lovaert (Nevele)
- 1858, Pierre van Peteghem, kuisen en plaatsen schokbalg
- 1866, div. werken door Max. van Peteghem en zijn gezin J. Vergaert; tot 1903 verder onderhoud door J. Vergaert (Gent)
- 1903-1917, J. Deprez (Gent), herstellingen & onderhoud
- 1947, wijzigingen door L. Daem (Appelterre)
8. de kerk is gedeeltelijk beschermd (K.B. 28 XII 1936); voor het orgel dat niet in dit beschermingsbesluit is inbegrepen, is een afzonderlijke procedure lopende
9. + GREG, 196 : *Ursel, 1749, 16 reg., fl. 850; ...*
- + ORGELK, XII, 1, maart 1989, «Bouwstenen» blz. 30-32 (contract).

1. VELZEKE

2. parochiekerk Sint-Martinus
3. Pieter van Peteghem;

- geplaatst door Aeg. Fr. van Peteghem
4. 1771
  5. nieuw orgel (mogelijks met verwerking van enkele elementen uit het oud orgel)
  6. het orgel zou gelijkaardig geweest zijn aan dat te Sint-Lievens-Houtem (zie aldaar)
  7. — totale ombouw in 1914, L. Daem (Appelterre)
  - alleen de frontpijpen en enkele registers zijn bewaard
  8. K.B. (kerk) 28 XII 1936
  9. + GREG, 198 : *Hautem (St-Lieven)*, orgue comme à Velseque (1780), ...
  - + GREG, 199 (werken van Aeg. Fr. V.P.) : *Velsique, inconnu*, fl. 1100; ...

1. VERREBROEK

2. parochiekerk Sint-Laurentius
3. Pieter van Peteghem
4. 1750
5. nieuw orgel
6. 1 klav., C.D - c'''; 11 (+ 3) reg.
7. slechts licht gewijzigd
8. K.B. (kerk) 4 V 1944
9. INVENT I, 616-617.

1. VINKT

2. parochiekerk Sint-Bartholomeus
3. Pieter van Peteghem en zonen
4. 1776-77
5. nieuw (?) orgel
7. — na de dynamitering van de kerktoren in 1918 was waarschijnlijk niets overgebleven van het orgel
- nieuw orgel in 1924, gebr. Reygaert (Geraardsbergen)
9. F. Michem, pastoor : «Vinkt, Kerk en Parochie», 1971, uitg. in eigen beheer.

1. VOORDE

2. parochiekerk Sint-Pieters's Banden
3. Pieter van Peteghem
4. 1769
5. nieuw (?) orgel
7. — 1880, transformatie door Ch. Anneessens (Geraardsbergen)
- ingrijpend gewijzigd, maar er is nog een ruime hoeveelheid V.P.-pijpwerk aanwezig
8. K.B. (orgel) 19 VIII 1980
9. F. De Potter & J. Broeckaert : «Geschiedenis der Gemeenten», arr. Aalst, deel IV, blz. 11, Voorde : *Het orgel, door den befaamden Gentenaar Van Peteghem, is van 1769.*

1. WAARSCHOOT

2. parochiekerk Sint-Ghislenus
3. Pieter van Peteghem
4. 1760
5. nieuw orgel of grondige renovatie v. h. Delhay-orgel uit 1704
7. — tweede kwart 19de e., werken door Pierre van Peteghem
- 1932, totale transformatie door gebr. Reygaert (Geraardsbergen)
9. GREG, 196 : *Waarschoot, 1760, 16 reg., fl. 814; ...*

1. WACHTEBEKE

2. parochiekerk Sint-Catharina
3. Pieter van Peteghem en zonen
4. 1769-70
5. herstelling (orgel L. Delhaye, begin 18de e.)
7. in 1936 grondig verbouwd door L. Daem (Appelterre)
8. K.B. (orgel) 4 III 1980
9. + GREG, 198 : *Wachtebeke*
+ GREG, 109 : *Dans les notes de M P. Van Peteghem nous ren-*
controns que Forcivil (den jongen Forcivil) a placé un nouveau
sommier à l'orgue construit par Dell Haye à Wachtebeke.
C'était entre 1769 et 1770.

1. WANNEGEM

2. parochiekerk Sint-Machutus
3. Pieter van Peteghem en zoon Lambert-Benoît
4. 1786-87
5. nieuw orgel
7. — totale transformatie door L. Daem (Appelterre), eerste h.
20ste e.
— slechts een 5-tal spelen van het V.P.-orgel zijn bewaard
9. + GREG, 196 : ... *à la mort de P. Van Peteghem, on avait en*
construction les orgues de ... Wauveghem ... (= Wannegem)
+ GREG, 198-199, onder werken van «Lamb. Van Peteghem et
père» : *Wanneghem, 16 reg., fl. 1150; ...*

1. WANZELE

2. parochiekerk Sint-Bavo
Het orgel zou afkomstig zijn uit de Norbertinessen-priorij
«Tussenbeke» in Schellebelle (in 1783 door Jozef II aigescnat, en
afgebroken in 1785).
3. Pieter van Peteghem
4. 1769
5. nieuw (?) orgel
7. — na 1785 overgeplaatst naar Wanzele ?
— bewaard te Wanzele, in gewijzigde toestand
8. K.B. (orgel) 19 VIII 1980
9. G. Moortgat : «Oude Orgels in Vlaanderen», II, B.R.T./Brussel,
1965; blz. 138-139 : *In 1769 bouwde P. Van Peteghem samen met*
zijn zoon Lambertus een orgel met 1 klavier en 11 registers voor
het klooster van Tussenbeke. Begin 1800 werd het overgeplaatst
naar de kerk te Wanzele.

1. WATERVLIET

2. parochiekerk O. L. Vrouw Hemelvaart
3. Pieter van Peteghem
4. 1765
5. kuisbeurt & onderhoud (orgel B. Ledou, 1643, dat reeds verbouwd
was, o.m. door L. Delhaye)
9. GREG, 101 : *Waetervliet, orgue nettoyé le 15 mai 1765 par P. Van*
Peteghem.

1. WESTMEERBEEK

2. parochiekerk Sint-Michiël
3. Pieter van Peteghem en zonen
- 4 & 5. ca. 1780 ? nieuw orgel ?
7. de orgelkast (zonder het instrument, dat verdwenen is) werd

- overgeplaatst naar Meerhout
9. GREG, 198 : *West-Meerbeeck*

1. WESTREM

2. parochiekerk Sint-Martinus
3. Pieter van Peteghem
4. 1773 (of 1737 ?)
5. nieuwbouw of herstellingen ?
NOTA. Het huidige orgel is op een console gedateerd 1790; het is
duidelijk een werk van Van Peteghem, van het gedeelde type
(zoals Lippelo en Malderen). Hebben de zonen van Pieter V.P. in
1790 het oud orgel verplaatst of gewijzigd ? De klavieromvang
verwijst eerder naar de periode vóór 1770.
6. 1 klav., C.D - c'''; 10 (+ 3) reg.
7. bewaard in licht gewijzigde toestand
8. K.B. (kerk) 28 XII 1936
9. GREG, 197 : *Massem et Westrem, 1773, des orgues de petite*
dimension; ...
(drukfout 1773 i.p.v. 1737 ? Massemen is geplaatst in 1739).

1. WICHELEN

2. parochiekerk Sint-Gertrudis
3. Pieter van Peteghem
4. 1769
5. renovatie
7. later meermaals verbouwd (o.m. door G. Cloetens in 1912 en door
H. Laureys); enkel een fragment van het oude prospect is bewaard
9. GREG, 196 : *Wichelen, 1769, 16 reg., renouvelé, fl. 450; ...*

1. WONDELGEM

2. parochiekerk Sint-Catharina
3. Pieter van Peteghem
4. 1762
5. nieuw orgel
6. 1200 gulden
7. — begin 19de e., wijzigingen door orgelmakers Van Peteghem
(Pierre jr. ?)
— eind 19de e., wijziging door orgelmakers Vereecken (Gijzegem)
— 1933, algehele transformatie, L. Daem (Appelterre)
— slechts een viertal spelen uit 1762 zijn bewaard
8. K.B. (kerk) 12 I 1987
9. F. De Potter & J. Broeckkaert : *Geschiedenis der Gemeenten,*
deel VII, Gent 1864-70; «Wondelgem», blz. 46 : In 1762 de orgel
geplaatst, dat door Van Peteghem, van Gent, vervaardigd werd,
en 1200 gulden kostte.

1. WONTERGEM

2. parochiekerk Sint-Agnes
3. Pieter (?) van Peteghem en zonen
4. tweede helft 18de e.
NOTA : dit orgel zou uit POEKE afkomstig zijn;
ca. 1900 overgebracht ?
5. nieuw orgel
6. 1 klav. (?), C.-D - f'''; een tiental reg.
7. — 1901 (overplaatsing ?), wijzigingen door Fr. De Waegenaere
— 1929, wijzigingen, O. Anneessens (Kortrijk)
— 1963, herstellingen, H. Laureys (Gent)
8. K.B. (orgel) 2 IX 1980
9. INVENT I, 448-450

1. ZAFFELARE

2. parochiekerk O. L. Vrouw & St-Pieter
3. Pieter van Peteghem
4. & 5. a) vanaf 1752, onderhoud
- b) 1761, renovatie

NOTA : — orgel van 1699 (J. B. Forceville ?)
— in 1733 door Forceville & Le Blas gerenoveerd en op een nieuw doksaal geplaatst

7. — 1822, renovatie door P. Ch. en L. C. van Peteghem
- ca. 1920 vervangen door nieuw orgel A. D'Hondt (Kessel-Lo)
9. + Kerkarchief Zaffelare, handschrift getiteld «Kerkelijke historie van Zaffelare», fol. 5-6 (afschrift Gh. Potvlieghe) :
Het orgel is van het jaer 1699 en is met hare kasse gerestaureerd, vergroot, en verbeterd ontrent het jaer 1822 door de gebroeders van Peteghem, orgelmakers te Gend, die zeggen deze orgel primitivelijk gemaakt te zyn van hunnen grootvader. Deze werkinge heeft gekost ontrent negen honderd guldens brabant.
- + F. De Potter & J. Broeckaert : *Geschiedenis der Gemeenten*, deel VII, Gent 1864-70; «Zaffelare», blz. 96 : *Het doksaal werd gemaakt in 1608 en vernieuwd in 1732. Het orgel werd gekocht in 1733, van Jan Forceville voor 63 pond 6 schellingen 8 grooten, en Van Peteghem, wien 't onderhoud er van sedert 1752 was opgedragen verbeterde het merkelyk in 1761.*

NOTA. Deze twee bronnen geven geen duidelijkheid wat betreft de bouwdatum van het oorspronkelijk orgel; vaststaat dat Forceville & Le Blas geen nieuw orgel bouwden in 1733.

1. ZELE (1)

2. parochiekerk Sint-Ludgerus
3. Pieter van Peteghem
4. van 1768 tot 1777
5. onderhoud (orgel J. Bremser, 1662)
7. in 1777-80 vervangen door nieuw V.P.-orgel
9. ORGELK IX, 2, 1986, blz. 3-28; A. Fauconnier : «Het gerestaureerde L. B. Van Peteghem-orgel te Zele».

1. ZELE (2)

2. parochiekerk Sint-Ludgerus
3. Pieter van Peteghem en zoon Lambert-Benoit
4. 1777-1780
5. nieuw orgel
6. 2 klav., C-f'''; Gr. Org. 16 (+ 3) reg., Pos. 9 reg.; gedeeld type; in het front van de symmetrie-kast werd reeds een Montre 8 geplaatst voor een later pedaalwerk; totale prijs 2.670 gulden
7. — 1794-1830, onderhoud door J. J. Loret (Dendermonde)
- 1826, wijzigingen door Ch. Verbeke (Gent)
- 1840, wijzigingen door M. Schmidt (Keulen/Brussel)
- 1853, wijzigingen door P. J. Vereecken (Gijzegem) + onderhoud tot 1911
- 1915 e.v. onderhoud door L. Daem (Appelterre)
- 1946, transformatie door J. Loncke (Esen)
- 1981-85, restauratie naar origine, Gh. Potvlieghe (Denderwindeke)
8. K.B. (kerk) 25 VII 1942
9. ORGELK IX, 2, 1986, bl. 3-28; A. Fauconnier : «Het gerestaureerde L. B. Van Peteghem-orgel te Zele».

1. ZELZATE

2. parochiekerk Sint-Laurentius
3. Pieter van Peteghem
4. 1760
5. renovatie (orgel L. Delhaye, 1707)
7. vervangen door nieuw orgel Gebr. Reygaert (Geraardsbergen), 1931 (dat reeds vernield werd in W. O. II)
9. GREG, 196 : *Selsaete, 1760. renouvelé fl. 500; ...*

1. ZEVENEKEN

2. parochiekerk Sint-Eligius
3. Pieter van Peteghem
4. 1773-75
5. nieuw (?) orgel
7. — 1822, wijzigingen P. J. de Volder (Gent)
- 1871, verbouwing P. J. Vereecken (Gijzegem)
- ca. 1920, verbouwing A. D'Hondt (Kessel-Lo)
- 1955, verbouwing J. Loncke (Esen)
- slechts een vijftal spelen uit 1773 zijn bewaard, alsmede het orgelbuffet
8. K.B. (orgel) 19 VIII 1980
9. GREG, 197 : *Seveneecken, 1773, 21 reg. 2 clav., fl. 1100; ...*

1. ZEVEERGEM

2. parochiekerk Onze Lieve Vrouw
3. Pieter van Peteghem en zonen
4. 1787
5. nieuw orgel
7. de kerktoren werd in 1914 gedynamiteerd; ca. 1925 werd een nieuw orgel geplaatst door J. Anneessens (Menen)
9. F. De Potter & J. Broeckaert : *Geschiedenis der Gemeenten*, arr. Gent, deel VIII, Gent 1864-70; «Zevergem», blz. 27 : *Het orgel, in 1787 door Van Peteghem vervaardigd, kostte 1.000 gulden.*

1. ZOTTEGEM (1)

2. parochiekerk O. L. Vrouw Hemelvaart
3. Pieter van Peteghem
4. van ..... tot 1787
5. onderhoud (orgel J. Van Loo (Aalst), 1673)
7. vervangen door nieuw V.P.-orgel
9. GREG, 189 : *VAN LOO (Jean), facteur d'orgues que nous rencontrons dans les notes de P. Van Peteghem. Ce constructeur plaça un orgue à Zottegem l'an 1673, orgue que ce dernier accordait.*

1. ZOTTEGEM (2)

2. parochiekerk O. L. Vrouw Hemelvaart
3. Pieter van Peteghem en zoon Lambert-Benoit
4. 1787 (contract 1784 ?)
5. nieuw orgel
7. — 1872, transformatie Ch. Anneessens (Geraardsbergen)
- ca. 1900, transformatie Fr. Joris (Ronse)
- 1931, transformatie gebr. Reygaert (Geraardsbergen)
- Van het V.P.-orgel lijkt alleen nog het Positief-front behouden gebleven te zijn.
8. K.B. (kerk) 29 III 1974

9. + GREG, 196 : ... *la mort de P. van Peteghem, on avait en construction les orgues de ...*, Zottegem, ...
 + F. De Potter & J. Broeckaert : «Geschiedenis der Gemeenten», arr. Aalst, deel IV; «Zottegem», blz. 90 : *Het oude orgel dagteekende van 1784 en kwam uit de destijds zeer vermaarde werkplaats van Van Peteghem.*

1. ZULTE

2. parochiekerk Sint-Pieter
3. Pieter van Peteghem en zoon Lambert-Benoît
4. ca. 1785
5. nieuw orgel
7. zwaar beschadigd tijdens W. O. I; nieuw orgel ca. 1925 door O. Anneessens (Kortrijk) met verwerking van enkele fragmenten uit het oud orgel
9. GREG, 198, onder werken van «Lamb. Van Peteghem et père» : *Zulte, 14 reg., fl. 1000; ...*

In de volgende aflevering worden, ter afsluiting, de werken in Frankrijk en in Nederland opgesomd.

Mededelingen

Harmonium-project Kon. VI. Muziekconservatorium 9 - 12 april 1991

Onder leiding van Joris Verdin wordt het harmonium «instrument humain par excellence» bestudeerd, met nadruk op de composities van Boëllman en Karg-Elert.

«Toch is de traditie van dit instrument verloren gegaan : de speler, de muziek werd vergeten. Nochtans ligt deze wereld nog heel dichtbij : de herontdekking van het instrument is begonnen».

Inlichtingen : Kon. Vlaams Muziekconservatorium, Desguinlei 25, 2018 Antwerpen. Tel. 238.31.93

Orgel auditie-wedstrijd 27 - 28 april 1991

Na de succesvolle orgel Auditie-Wedstrijden 1984, '86 en '88 richt de Stichting Omer Van Puyvelde een Orgelweekend in op 27 en 28 april 1991, op het gerestaureerde Van Peteghem-orgel van de O.-L.-Vrouw St.-Pieterskerk te Gent.

Zaterdag 27 april om 15 uur : Concours voor studenten van de Conservatoria van de Gemeenschap en van het Lemmensinstituut.
 Zondag 28 april om 15 uur : Concours voor leerlingen en laureaten van de Gemeenschaps- en Gesubsidieerde Inrichtingen voor Deeltijds Kunstonderwijs, vanaf de Hogere graad.

Jury : o.m. S. Deriemaeker, K. D'Hooghe, J. Huys, C. Dubois, H. Verschraegen, D. Verschraegen.

Inlichtingen : F. Rooseveltlaan 347, 9000 Gent, Tel. 091-35.01.19.

Tweede orgeldag Vrasene, 12 mei 1991

«Wase jongeren ontdekken met K. D'Hooghe het Van Peteghem-orgel». Om 15 uur ontdekken en bespelen de leerlingen van de muziek-akademies van Beveren, Bornem, St.-Niklaas, Antwerpen, Lebbeke en elders, het gerestaureerde Van Peteghemorgel in de H. Kruiskerk te Vrasene. Kamiel D'Hooghe geeft er toelichting en les. Om 19 uur sluit Jan Van Landeghem de Vrasense orgeldag af met een concert.
 Inlichtingen : R. Herman, Kerkstraat 69, 9120 Beveren-Vrasene, Tel. 03 - 775.89.42.

Knokke 2de Europese Orgel Improvisatieconcours 13 - 14 juli 1991 en Meesterkursus Improvisatie 8 - 14 juli 1991

De meesterkursus wordt gegeven door Jos van der Kooy (Nederland) en Nigel Allcoat (Engeland). De cursus richt zich tot iedereen die op een of andere manier in contact wil komen met het improviseren op orgel; geïnteresseerde amateurs, professionelen, studenten conservatoria, leraars... Het ligt in de bedoeling alle facetten van het improviseren te belichten. Er wordt in twee groepen gewerkt :
 Cursus A : initiatie in de improvisatie en didactische behandeling van het improviseren (muziekacademies, conservatoria);
 Cursus B : improvisatie voor gevorderden (zowel amateurs als professionelen).

De deelnemers krijgen iedere dag de kans om beide cursussen bij te wonen. Tijdens de week worden er verschillende improvisatieconcerten, alsook een orgeltrip door Vlaanderen gepland. Er is ook mogelijkheid om de cursussen als toehoorder bij te wonen. Voor alle deelnemers worden, indien gewenst, oefentijden voorzien. De cursisten kunnen ook deelnemen aan de E.O.I.-wedstrijd.

Verder leidt Luk Bastiaens een orgeltrip naar de Westkust, en zijn er orgel- en improvisatieconcerten te Knokke en te Veurne. Het Europees Orgel-Improvisatieconcours heeft plaats in de H. Hartkerk op 13 en 14 juli.

Tijdens de pre-selectie wordt gevraagd :

- een improvisatie op een gregoriaans thema (max. 6 min.);
  - een vrije improvisatie over een opgegeven thema (max. 6 min.).
- Tijdens de finale worden twee improvisaties gevraagd van max. 10 minuten op een opgegeven thema in de vorm van een passacaglia en fuga of van een partita of van een sonatevorm. Uit het thema zal de vorm blijken.

De jury bestaat uit Kamiel D'Hooghe (Voorzitter, België), Jos van der Kooy (NI), Nigel Allcoat (GB), Albert De Klerk (NI) en Willy Precker (D).

Inlichtingen : E.O.I. Rudy Van der Cruyssen, Oude Hoekestraat 10, 8300 Knokke-Heist. Tel. 050 - 60.12.95.

Internationale Meesterkursus Mechelen 14 - 26 juli 1991

«De Orgelkunst van Flor Peeters» een internationale meesterkursus wordt onder deze vorm voor de vijfde maal georganiseerd door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie voor Onderwijs en Permanente Vorming, vanaf 14 tot 26 juli 1991 in de kathedraal van Mechelen.

De repertoire studie omvat van J.S. Bach : «Orgelbüchlein», van C. Franck : twee werken w.o. één Choral. Van Flor Peeters, een keuze van 20 minuten muziek uit : Vlaamse Rhapsodie, Sinfonia per Organo, Lied Symphony, Paraphrase on Salve Regina, Sonata quasi una Fantasia, Koraalvoorspelen op. 39, 75, 76, 77 e.a. werken.

Kamiel D'Hooghe en Chris Dubois geven onderricht, Raymond Schroyens en Guido Peeters geven workshops met lezingen. De

originele speeltafel van Cesar Franck wordt bestudeerd. Er is een bezoek aan een orgel in de Kempen.

Een auditie Flor Peeters wordt op de laatste dag van deze veertien-daagse georganiseerd.

Inlichtingen zijn te verkrijgen bij de bovenvermelde diensten van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Kunstlaan 43, 1040 Brussel.

Internationale Orgelweek Vlaardingen 5 - 10 augustus 1991

Het Van Peteghem-orgel werd in 1765 door de jonge Mozart bespeeld. Het was toen nog opgesteld in de Bernardijnen-abdij van Baudeloo te Gent. In het kader van 1991 als Mozartjaar is dit instrument nu het middelpunt van de komende internationale orgelweek te Vlaardingen.

Mozart, de ontwikkeling van de koraalkunst, klassieke Franse orgelcultuur, J. S. Bach en de Italiaanse stijl zijn de thema's van concerten, lezingen en cursussen.

De hymne «Veni Creator» van de Grigny, de «Fugue et caprice» nr. 2 en 8 van Roberday, alsook orgelwerken in Italiaanse stijl worden in cursussen bestudeerd. Jean Boyer, Kamiel D'Hooghe, Aad Zoutendijk geven orgelconcerten, Ronny Plovie bespeelt de tangentevleugel, instrumentale ensembles van de Brusselse Muntshouwborg en het Utrechts strijkkwartet zorgen voor Mozartklanken en Paul Cré houdt een lezing over «Mozart op de orgellessenaar».

Inlichtingen : Stichting Int. Orgelweek Grote Kerk Vlaardingen, Croonhertstraat 26, NL - 3132 GJ Vlaardingen.

Int. Improvisatieconcours Strängnäs 1 - 7 september 1991

Naar aanleiding van het 700-jarig bestaan van de kathedraal te Strängnäs bisschoppelijke stad van Zweden, wordt van 1 tot 7 september 1991 een internationaal Improvisatieconcours georganiseerd. Vrije improvisatie en klassieke vormen w.o. preludium en fuga, passacaglia, sonate, variaties enz. worden gevraagd.

Inlichtingen : orgelfestspelen i Strängnäs/Mariefred 1991 Box 73, S - 645 21 Strängnäs.

6de Europees Orgelconcours, Beauvais 9 - 22 september '91

Het Europees gecombineerd improvisatie- en orgelconcours te Beauvais heeft volgend programma : Twee vrije improvisaties «Da Jesu an dem Kreuze stund» uit het Orgelbüchlein, J. S. Bach, Fantasia Nr 2 in f, W. A. Mozart; Variations sur un Noël, M. Dupré, Poem of happiness, J. Langlais.

Inlichtingen : Mr J. Berna, 5 Place Saint-Etienne, F-60000 Beauvais.

Cesar Franck - Concours 1991

Van 15 tot en met 19 oktober 1991 zal, - nu al voor de zesde keer - een Cesar Franck-concours worden gehouden dat zal plaatsvinden op het Adema-orgel (1925, 4 klavieren, 77 registers) van de kathedrale basiliek Sint-Bavo te Haarlem.

Deelnemen kunnen zij, die het einddiploma solospel behaald hebben, of blijkens een aanbevelingsbrief van zijn (haar) leraar, over gelijkwaardige capaciteiten beschikken, en die geboren zijn na 31 december 1955.

Te spelen werken :

Eerste ronde op 15 oktober : Pièce Héroïque van C. Franck, verder één of meer werken van Saint-Saëns, Vierne en/of Duruflé. Totale duur : 30 minuten.

Tweede ronde op donderdag 17 oktober : Fantaisie en la majeure van C. Franck, verder één of meer werken van Tournemire, Alain en/of Messiaen.

Totale duur : 33 minuten.

De finale op zaterdag 19 oktober : een programma door de jury te kiezen uit :

Drie werken van C. Franck; waaronder een Choral, verder drie werken uit het Franse, romantische, laatromantische en/of moderne repertoire. Dit laatste tot en met werken van O. Messiaen; dus geen «avant-garde». Hieronder mogen zich geen werken bevinden uit de eerste of tweede ronde.

Er zal een voorselectie plaats vinden door middel van in te zenden bandjes c.q. cassettes.

De jury wordt gevormd door Pierre Cogen (Parijs), Kamiel D'Hooghe (Brussel) en B. Bartelink. Er zijn drie prijzen beschikbaar, respectievelijk 3.000, 2.000 en 1.000 Fl.

De winnaar van de Eerste Prijs krijgt een concert met het Noord-hollands Philharmonisch Orkest aangeboden, alsmede een radio-opname voor de NCRV in 1992.

Inlichtingen : Secretariaat C. Franck-Concours, Schouwstraat 24,

Agenda

A P R I L

- zo 7 15u. Hasselt, St.-Martinuskerk, jonge Limburgse organisten
20u.30 Nieuwpoort, O.-L.-Vrouwkerk, Susan Woodson, USA
za 27 15u. Gent, O.-L.-Vrouw-St.-Pieterskerk orgel auditiewed-
strijd voor studenten uit het Hoger Onderwijs
za 27 20u. Zele, St.-Ludgeruskerk : V. Van Damme en D. Van
Handenhoven
zo 28 15u. Gent, O.-L.-Vrouw-St.-Pieterskerk, orgel auditiewed-
strijd voor leerlingen uit het secundair en gesubs-
dieërd onderwijs

M E I

- di 7 20u.30 Antwerpen, St.-Jozefskerk : Zsyzmunt Strzep
zo 12 15u. Vrasene : orgeldag (zie mededelingen)
19u. Vrasene, H. Kruiskerk, Jan Van Landeghem
di 14 20u.30 Antwerpen, St.-Jozefskerk, Edward de Geest
zo 19 19u. Gent, O.-L.-Vrouw-St.-Pieterskerk, Jos Moors.
20u.30 Nieuwpoort, O.-L.-Vrouwkerk, K. D'Hooghe
di 21 20u.30 Antwerpen, St.-Jozefskerk, Martin Blindow, D.
zo 26 18u. Watervluit, historische kerk : Dorothy de Rooy, NI

J U N I

- vr 7 20u. Brussel, O.-L.-Vrouw ter Zavelkerk, Mozartconcert
m.m.v. J. Ferrard, B. Focroulle, K. D'Hooghe, J. Ver-
din, S. Deriemaeker en H. Schoonbroodt en het instru-
mentaal ensemble van het N.O.B.
zo 23 20u. Watervluit, historische kerk : laureaten van de orgel-
klas van het Kon. Vlaams Muziekconservatorium van
Antwerpen.

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

38. Jg. Nr 4 - Dezember 1990

H.J. Busch : C. Franck spielt seine «Trois Pièces», H.J. Dehm & M. Oehm : Neue Wege bei der planerischen Gehäuse- und Prospektgestaltung von Orgeln.

THE DIAPASON, An International Monthly Devoted to the Organ, the Harpsichord and Church Music.

Nr. 968 - 81st Jg. Nr. 10 - Octobre 90

C. Sloane : The Mysterious Werckmeister VI Temperament, The AGO National Convention. Nr. 11 - November 90.

EREDIENSTVAARDIG.

Jg. 6, Nr. 5 - december 1990 : Themanummer over de psalmen

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Walonne des Organistes.

22ste Jg. - Nr. 88 - 1990/4

J.P. Félix : Léandre Vilain (1866-1945), «Sur Guillaum nivers». E. De Vos : Un brevet pour «accompagnement» sans peine. L'Orgue en hiver.

L'ORGUE, Revue trimestrielle publiée par l'Association des Amis de l'orgue. N° 216 - oct. - nov. - déc. 1990.

G. Guillard : J. S. Bach - A. P. F. Boëly, le maître recové par le disciple, N. Dufourcq : La première édition des trois Livres d'orgue de Jehan Alain, M. Vanmackelberg : Pierre Cardon, facteur d'orgues.

ORGANIST EN EREDIENST, Maandblad van de Gereformeerde Organistenvereniging.

Nummer 1 - januari 1991

A. Clements : De orgelkorallen van J. G. Walther in het kerkelijk jaar.

Nummer 2 - februari 1991

C. Honders : De studie over de koraalpartita's en Kanonische variaties van J. S. Bach, van A. Clement, G. Klop : Notities bij het Organo di Legno in Driebergen. P. Janson : Koraalvoorspelen bewerkt voor orgel en soloblaasinstrument.

HET ORGEL, uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging.

86ste Jg. - Nr 12 - december 1990

K. Beckmann : Johannes redivivus Praetorius (I), W. Kloppenburg : De Quempas, J. Jongepier : Debuten (3) De orgelmakers W. van der Putten en B. Veger.

87ste Jg. - Nr 1 - januari 1991

K. Beckmann : Johannes redivivus Praetorius, J. Jongepier : Het orgel in de St.-Salviuskapel te Limbricht, in de St.-Gerlachuskerk te Houthem, en de H. Margaretha te Ittervoort.

Nr 2 - februari 1991

P. Dirksen : de zaak Praetorius, J. Jongepier : Recente orgels van Fama & Raadgever.

THE TRACKER, Journal of the historical Society.

Vol. 34Z Nr 3, 1990

J. Ogasapian : The Organ Sonates of W. Eugene Thayer : A Critical Appraisal.

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
- Drukkerij Van Geertruyen - Asse